

De Vlaamse Arbeidsmarkt.

Eigenschappen, uitdagingen en positie in Europa

Inhoudsopgave

I.	Samenvatting.....	3
II.	De macro-omgeving van onze arbeidsmarkt	5
1.	2020-doelstellingen	5
2.	Economische groei	6
3.	Sectorale werkgelegenheid	6
4.	Demografische evolutie.....	7
5.	Vraag naar arbeid	8
6.	De lokale realiteit	9
III.	Kenmerken en uitdagingen van de Vlaamse arbeidsmarkt	11
1.	Terugblik.....	11
2.	Lage werkzaamheid van 50-plussers.....	12
3.	Korte loopbanen.....	12
4.	Groot verschil tussen autochtonen en allochtonen.....	13
5.	Beperkte, maar hardnekkige genderkloof.....	14
6.	Werkbaarheid.....	15
7.	Steeds meer deeltijds werk.....	16
8.	Deelname aan permanente vorming ondermaats.....	17
9.	Werknemers zijn weinig mobiel.....	18
10.	Ondernemerschap.....	19
11.	Relatief beperkt armoederisico.....	20
12.	Gevraagd: hogeschoolden.....	21
13.	Ongekwalificeerde schoolverlaters vormen hardnekkig probleem	21
IV.	Het Vlaams Gewest, één van de 95 regio's van de Europese Unie	23
1.	Positie in 2011	23
2.	Evolutie tussen 2006 en 2011	25
3.	Conclusie	29

I. Samenvatting

Het Vlaams Gewest wil met haar arbeidsmarkt tegen het jaar 2020 een flink stuk verder staan dan vandaag. Een reeks doelstellingen, opgesteld in het kader van de EU2020-strategie en het Vlaamse Pact 2020, geven gestalte aan deze ambities. De voornaamste doelstelling is het bereiken van een werkzaamheidsgraad van minstens 76% bij Vlamingen tussen 20 en 64 jaar oud. Hiertoe moet de werkzaamheidsgraad van vrouwen, 50-plussers, allochtonen en personen met een arbeidshandicap eveneens omhoog. Verder streeft Vlaanderen ook naar een hogere werkbaarheid van het werk, meer deelname aan hoger onderwijs en levenslang leren, en een halvering van het aantal vroegtijdige schoolverlaters.

De economische crisis heeft ervoor gezorgd dat we slecht gestart zijn op de weg naar 2020. De vooruitgang is onder de verwachtingen gebleven, en bij sommige doelstellingen zijn we zelfs achteruit gegaan. De komende jaren wordt een eerder bescheiden economische groei verwacht. Hierdoor zullen de extra jobs die nodig zijn om de werkzaamheid te kunnen verhogen, er mogelijk slechts mondjesmaat komen. De vergrijzing zorgt aanvankelijk voor een bijkomende druk op onze arbeidsdeelname, maar eens de baby-boomers met pensioen gaan, stijgt de (vervangings)vraag naar arbeid. Die toenemende vraag vertaalt zich vandaag reeds in een groeiend aanbod van vacatures, vooral voor ervaren krachten, maar veel van deze vacatures raken moeilijk ingevuld.

De ambitie van het Vlaams Gewest was echter niet onbezonnen. De Vlaamse arbeidsmarkt wordt gekenmerkt door uitgesproken sterktes en zwaktes. De werkzaamheidsgraad van 25-49-jarigen is bij de hoogste van gans Europa, die van 50-plussers bij de allerlaagste. Deze tegenstelling toont dat de Vlaamse arbeidsmarkt heel performant kan zijn, en tegelijk ook duidelijke lacunes heeft waaraan gewerkt moet worden. Als de zwaktes kunnen worden omgebogen naar het niveau van de sterktes, is Vlaanderen een Europese topregio.

De Vlaamse werkzaamheid is de voorbije 10 jaar niet sneller, maar ook niet trager geëvolueerd dan die van Nederland, Zweden of het Europese gemiddelde. Van een inhaalbeweging is voorlopig dus nog geen sprake. Om bij deze toplanden aan te sluiten zullen we langer moeten blijven werken. De gemiddelde loopbaanverwachting van de Vlaming bedraagt 33 jaar. In Zweden, Denemarken en Nederland werkt men ongeveer 40 jaar.

Een tweede werkpunt voor de Vlaamse arbeidsmarkt is de grote kloof tussen de werkzaamheid van allochtonen en autochtonen. Het verschil bedraagt niet minder dan 20,4 procentpunten, terwijl dit gemiddeld in de EU-27 slechts 8,5 procentpunten is. De werkzaamheid van allochtonen (geboorteland buiten de EU-27) in Vlaanderen is bij de laagste van heel Europa.

Waar Vlaanderen wel goed op scoort, is de werkzaamheid van vrouwen. Het verschil tussen mannen en vrouwen is in Europees perspectief relatief klein. Wel blijken vrouwen die stopten met werken om voor hun kinderen te zorgen moeilijk terug te keren naar de arbeidsmarkt. Bovendien werkt bijna de helft van alle vrouwen deeltijds, tegenover slechts 9,5% van de mannen.

Naast de werkzaamheid wil het Vlaams Gewest ook de werkbaarheid verhogen tegen 2020, en dit zowel voor loontrekkenden als voor zelfstandigen. Het recept om dit te bereiken zal voor de twee groepen verschillend moeten zijn, want zij kampen met verschillende werkbaarheidsproblemen. Voor zelfstandigen zijn stress en de combinatie tussen werk en privé veruit de grootste knelpunten,

terwijl voor loontrekkenden ook leermogelijkheden en algemeen welbevinden in het werk (motivatie) belangrijke factoren zijn.

Vlamingen zijn relatief hooggeschoold. 42,3% van de 30-34-jarigen heeft een diploma van het hoger onderwijs, tegenover 34,6% gemiddeld in de EU-27. Dit is een belangrijke troef in een economie die steeds kennisintensiever wordt. Zo'n kenniseconomie gaat gepaard met steeds snellere veranderingen en innovaties, waardoor het belangrijk is om het hoge kennisniveau op peil te houden en regelmatig bij te schaven. De deelname aan permanente vorming is echter behoorlijk laag in het Vlaams Gewest. Vooral in de eerste jaren van de carrière worden nog regelmatig opleidingen gevolgd, maar nadien veel minder.

Vlamingen blijven langer dan gemiddeld in dezelfde job, en veranderen minder vaak van werkgever dan gemiddeld. Tegelijkertijd is de Vlaming ook behoorlijk ondernemend. Het aandeel zelfstandigen in de werkende bevolking is hoger dan dat van Frankrijk, Duitsland, Zweden,...

In 2011 moest 15% van de Vlaamse bevolking rondkomen met een inkomen dat onder de armoedegrens lag. Hoewel dit in Europees perspectief een laag armoederisico is, gaat het toch om 920.000 mensen. De grootste armoederisico's vinden we bij alleenstaande ouders, en bij de werkenden zijn het vooral deeltijds werkenden die soms onder de armoedegrens duiken.

In 2011 verlieten zo'n 50.000 jongeren de schoolbanken zonder diploma van het hoger middelbaar. Ook op dit vlak doen we het goed in vergelijking met de rest van Europa, maar het blijft desalniettemin een hardnekkig probleem. Een jaar na het verlaten van de school is 36,5% van hen werkloos, en 9,2% deed nog geen enkele werkervaring op. Als hun band met de arbeidsmarkt niet tijdig hersteld wordt, slepen zij soms doorheen hun verdere beroepsleven een verhoogd werkloosheidsrisico mee.

We sluiten deze omgevingsanalyse af met een vergelijking van Vlaanderen met de andere Europese regio's. Deze analyse bevestigt opnieuw dat Vlaanderen zeer goede met zeer zwakke prestaties afwisselt. Vooral de lage arbeidsdeelname van 55-plussers maakt van Vlaanderen een regio met middelmatige prestaties. Indien we de werkzaamheidsgraad van 55-plussers 'op niveau' zouden krijgen, zouden we de sprong kunnen maken naar de Europese topregio's.

II. De macro-omgeving van onze arbeidsmarkt

1. 2020-doelstellingen

De kern van het Vlaamse arbeidsmarktbeleid wordt vorm gegeven in een reeks van doelstellingen die Vlaanderen wil behalen tegen het jaar 2020. Deze worden jaarlijks opgevolgd in het Vlaams Hervormingsprogramma, dat telkens voorgelegd wordt aan de Europese Commissie. De doelstellingen zijn gebaseerd op de Europese doelstellingen in het kader van de EU2020-strategie, en op de oude Lissabonstrategie. De meeste doelstellingen zijn eveneens terug te vinden in het Vlaamse Pact 2020. We geven hieronder een overzicht van de verschillende doelstellingen met horizon 2020, de stand van zaken in 2011 en de recente evolutie.

De kerndoelstelling is het behalen van een globale werkzaamheidsgraad van 76% tegen het jaar 2020. Deze doelstelling is de bijdrage van het Vlaams Gewest aan de EU2020-strategie om voor de hele Europese Unie een werkzaamheidsgraad van 75% te realiseren. Bij het bepalen van deze doelstelling werd uitgegaan van de werkzaamheidsgraad van 2008, die 72,3% bedroeg en al 5 jaar aan een stuk toenam. Dat we in 2011 onder dit startpunt zouden zitten, was niet voorzien. Er zal een stevige inhaalbeweging nodig zijn om deze doelstelling te halen.

De andere werkzaamheidsdoelstellingen moeten er samen voor zorgen dat de hoofddoelstelling gehaald wordt, en zijn niet minder ambitieus. De arbeidsdeelname van vrouwen, 50-plussers, personen met een arbeidshandicap en allochtonen blijft (ver) achter op het gemiddelde, dus moet hier een stevige inspanning gedaan worden. De werkzaamheid van vrouwen en allochtonen leidt echter onder de crisis. De werkzaamheid van personen geboren buiten de EU is sinds 2008 voortdurend gedaald en was in 2011 al meer dan 3 procentpunt lager dan toen. 50-plussers zijn ook tijdens de crisis langer aan het werk gebleven, hun arbeidsdeelname is voortdurend toegenomen.

Tabel 1. Vlaams arbeidsmarktdoelstellingen met horizon 2020

WERKZAAMHEID	2011	evolutie t.o.v. 2010	streefdoel 2020
totale bevolking (20-64)	71,8%	-0,3 ppt.	76%
vrouwen	66,4%	-0,3 ppt.	75%
50-plussers	53,6%	+0,5 ppt.	60%
55-plussers	38,9%	+0,7 ppt.	50%
personen met een arbeidshandicap	38,6%	+5,1 ppt.	43%
personen met een niet EU-nationaliteit	46,3%	+1,9 ppt.	58%
personen geboren buiten EU	53,0%	-0,4 ppt.	64%
WERKBAARHEID			
werknemers	54,3%	+0,2 ppt.*	60%
zelfstandigen	47,8%	+0,1 ppt.*	55%
TALENT			
% 30-34 jarigen met diploma hoger onderwijs	42,3%	-2,6 ppt.	47,8%
% vroegtijdige schoolverlaters	9,6%	0,0 ppt	5,2%
Deelname aan permanente vorming	7,5%	-0,7 ppt.	15%

De werkbaarheidsbarometer van 2010 heeft getoond dat de werkbaarheid niet met grote sprongen evolueert. Ook het behalen van deze doelstellingen zal niet evident zijn. De doelstelling omtrent het aandeel hogeschoolden zou in principe het makkelijkst bereikbaar moeten zijn. In het vorige

decennium steeg het percentage hooggeschoolden bij de 30-34-jarigen met 8 procentpunten, en deelname aan hoger onderwijs is minder conjunctureel bepaald dan deelname aan de arbeidsmarkt.

De laatste twee doelstellingen draaien rond prangende problemen van de Vlaamse arbeidsmarkt, met name de moeilijke aansluiting bij de jobmarkt van schoolverlaters zonder secundair diploma, en de lage deelname aan opleidingen doorheen de carrière. Meer dan bij de andere doelstellingen zal hier in de eerste plaats een verandering in gedachten en gebruiken nodig zijn, wat het realiseren van de doelstellingen er zeker niet makkelijker op maakt.

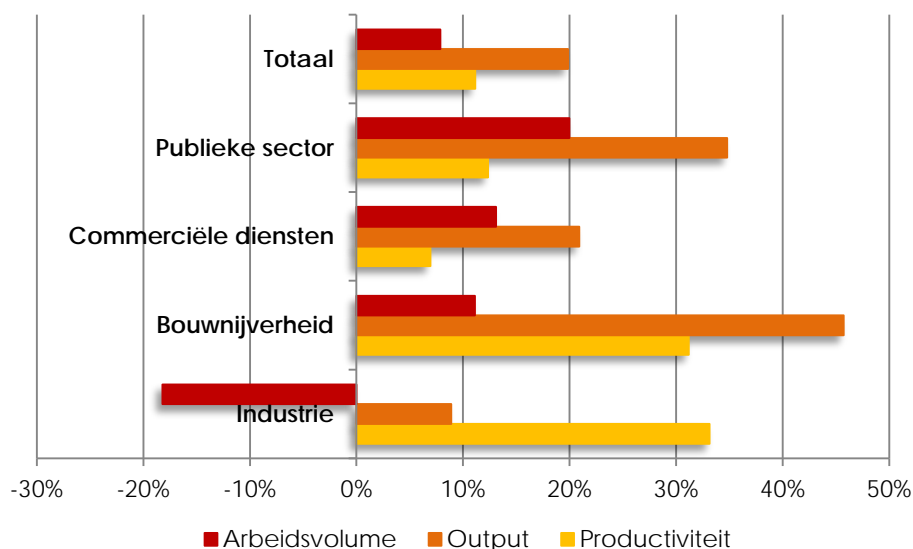
2. Economische groei

Het goed functioneren van de arbeidsmarkt staat of valt met de economische conjunctuur. Volgens het Federaal Planbureau zal de Belgische economie in 2012 beperkt krimpen (-0,2%), en in 2013 stagneren (0,0%). Voor de periode 2014-2017 wordt een bescheiden jaarlijkse groei van rond de 2% verwacht. Dat wil zeggen dat de economische groei in de komende jaren wellicht beperkter zal zijn dan in de periode 2000-2010. Indien de economische groei minder dan 1% op jaarbasis bedraagt, daalt gewoonlijk de tewerkstelling en stijgt de werkloosheid. Als de vooruitzichten van het Planbureau uitkomen, wordt het versneld verhogen van de werkzaamheidsgraad extra moeilijk.

3. Sectorale werkgelegenheid

Een andere factor die een belangrijke impact kan hebben op de arbeidsmarkt is de evolutie van de tewerkstelling zelf. Tussen 2001 en 2011 is het totale arbeidsvolume in België met 7,9% toegenomen. De toename van de tewerkstelling was het grootst in de publieke diensten, vooral de gezondheidszorg en de maatschappelijke diensten. De industriële tewerkstelling ging sterk achteruit. Vooral de textiel-, metaal- en automobielsector zagen de tewerkstelling fors dalen.

Grafiek 1. Evolutie van arbeidsvolume, output en productiviteit in sectoren (België; 2001-2011)

Bron: NBB - Belgostat (Bewerking Departement WSE)

In de industrie lijkt er voorlopig geen einde te komen aan de herstructureringsoperaties. Vooral in tijden van crisis gaat de industriële werkgelegenheid sterk achteruit. De textielsector en het geheel van assemblagesectoren (automobiel, elektronica,...) zien naast de tewerkstelling ook hun output

sterk dalen en zijn wellicht nog niet aan het einde van hun reformatie. De rest van de industrie, en dan vooral de chemie, de voeding- en de metaalsector, hebben een reductie van het arbeidsvolume kunnen combineren met een toename van de output. Deze sectoren blijven een rol van betekenis spelen in de Belgische (en Vlaamse) economie. Wellicht zal de industriële werkgelegenheid verder dalen, maar deze activiteiten zorgen voor veel afgeleide tewerkstelling in de bouw en de commerciële diensten.

De zwakke economische groei zet de overheidsfinanciën onder druk, wat een effect kan hebben op de publieke tewerkstelling. Ongeacht of er bespaard wordt, een nieuwe groei met +20% (zoals in de periode 2001-2011) lijkt financieel moeilijk houdbaar. De publieke sector was één van de motoren van de tewerkstellingsgroei van de voorbije 10 jaar. Als de groei in deze sector lager uitdraait of wegvalt, zal dit ook zijn gevolgen hebben voor de evolutie van de totale werkgelegenheid.

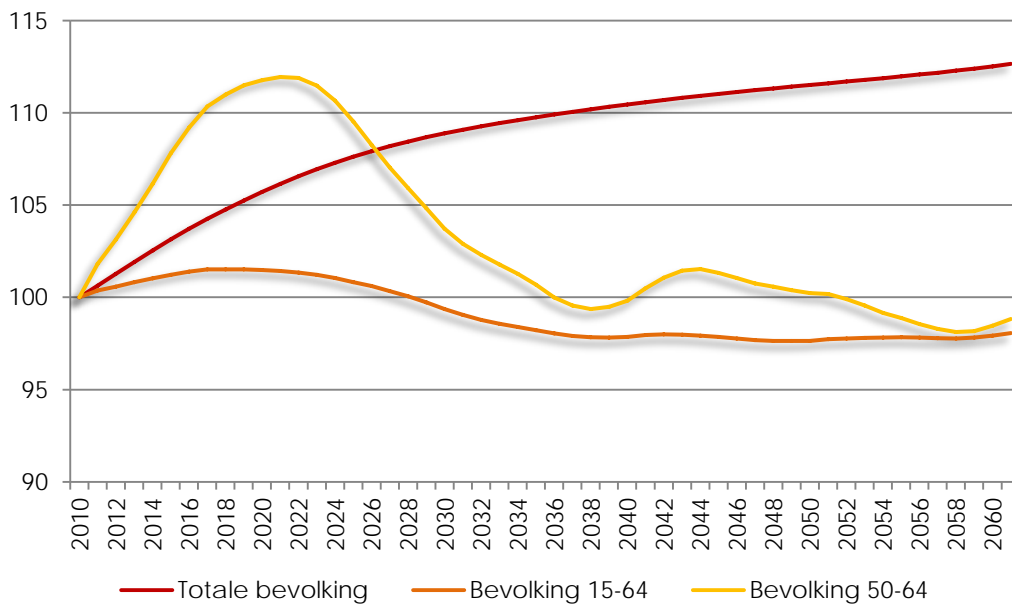
De daling van de industriële tewerkstelling is een fenomeen dat zich bij hoog- én laagconjunctuur voordoet, maar sterk versneld wordt in tijden van economische crisis. Op dergelijke momenten verloopt de economische transformatie vaak zodanig snel dat de arbeidsmarkt zich niet snel genoeg kan aanpassen. Grote aantallen industriële werknemers komen dan in de werkloosheid terecht op een moment waarop er niet zoveel jobs zijn, en al zeker niet in de industrie. De mismatch op de arbeidsmarkt wordt op zulke momenten vaak groter, en het risico op langdurige werkloosheid eveneens.

4. Demografische evolutie

Naast de economie is ook de demografie belangrijk. De Vlaamse bevolking groeit voortdurend aan. In 2012 telt Vlaanderen ongeveer 6,3 miljoen inwoners, tegen 2020 zullen dat er 6,6 miljoen zijn. De groei van de bevolking is in de eerste plaats te danken aan migratie en de stijgende levensverwachting, want het geboortecijfer blijft stabiel. De drukst bevolkte generatie, de babyboomers, bereikt de leeftijd van 50-64 jaar en staat aan de vooravond van het pensioen. Eens deze mensen de beroepsactieve leeftijd gepasseerd zijn, zal het aantal potentiële werkenden gaan dalen, wellicht rond het jaar 2020.

De vergrijzing van de arbeidsmarkt geeft op korte termijn een neerwaartse druk op de Vlaamse werkzaamheidsgraad. 50-plussers hebben een beduidend lagere werkzaamheidsgraad dan gemiddeld (zie doelstellingentabel hierboven, en verderop). Nu hun gewicht binnen de gehele beroepsbevolking toeneemt, trekken zij de gemiddelde werkzaamheidsgraad naar omlaag. Uit simulaties van het Steunpunt WSE, die rekening houden met dit demografische effect en gebaseerd zijn op de evolutie van de werkzaamheidsgraad in de voorbije 5 jaar, blijkt dat Vlaanderen op weg is om een werkzaamheidsgraad van slechts 73,7% te bereiken in 2020. Dat betekent dat er nog een marge van meer dan 2 procentpunten moet worden overbrugd door beleidsingrepen, willen we effectief de 76%-doelstelling realiseren.

Grafiek 2. Evolutie van de Vlaamse bevolking (2010-2061; 2010 = 100)

Bron: Federaal Planbureau; FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (Bewerking Departement WSE)

In de bevolkingsprognoses is er steeds één onbekende: migratie. De prognoses van het Federaal Planbureau waarop de grafiek hierboven gebaseerd is, gaan ervan uit dat de migratie naar het Vlaams Gewest tot 2020 zo'n 20.000 personen per jaar zal bedragen, om daarna af te zwakken tot 10.000 per jaar. Het is echter goed mogelijk dat die daling er niet komt, ook de vorige bevolkingsprognoses werden aangepast wegens een onderschatting van het aantal migranten.

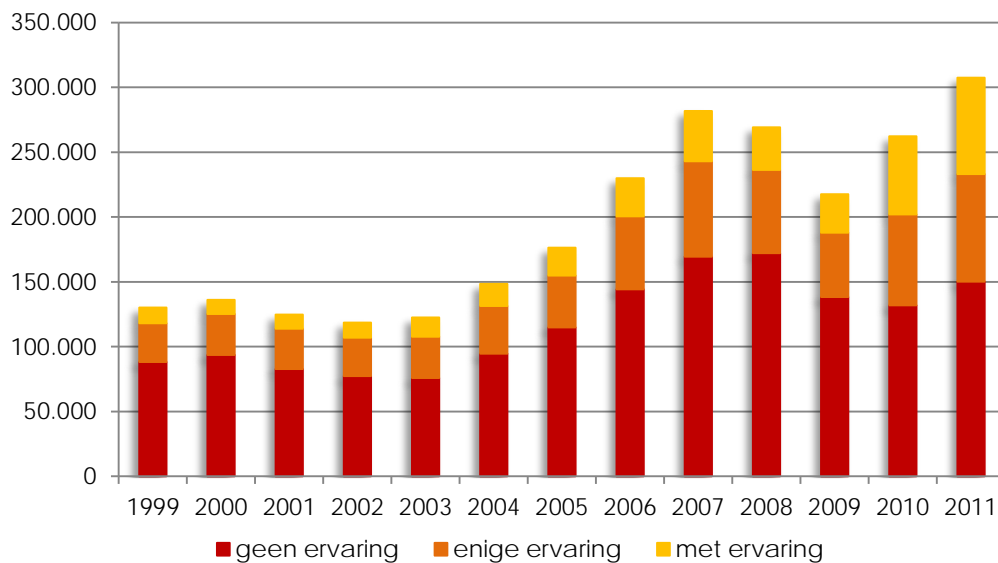
Migratie kan een tegengewicht bieden tegen de vergrijzing en de krapte op onze arbeidsmarkt. In de praktijk blijken veel nieuwkomers echter moeilijk hun weg te vinden op onze arbeidsmarkt, en zijn zij oververtegenwoordigd in de werkloosheid.

5. Vraag naar arbeid

De Vlaamse arbeidsmarkt kampt al jaren met krapte. Door de relatief lage werkloosheid krijgen werkgevers sommige vacatures moeilijk ingevuld. Vooral vacatures voor knelpuntberoepen als technici, ingenieurs, verzorgenden,... blijven soms lang openstaan. Er studeren onvoldoende jongeren in de studierichtingen die naar deze knelpuntberoepen leiden, waardoor het aanbod vaak niet aan de vraag voldoet. Deze knelpuntberoepen zijn niet uniek voor Vlaanderen, in de meeste Westerse landen bestaan er tekorten voor net dezelfde profielen. Zelfs de economische crisis heeft amper een invloed op de vraag naar knelpuntberoepen.

Met de opkomst van het internet en de verhoging van de toegankelijkheid van de VDAB-vacaturediensten is het aantal bij hen beschikbare vacatures de voorbije jaren sterk de hoogte in gegaan. In 2011 ontving de VDAB meer dan 300.000 vacatures uit het normaal economisch circuit (exclusief uitzendopdrachten). Vooral het aantal vacatures waarvoor ervaring vereist is, is sterk toegenomen.

Grafiek 3. Ontvangen vacatures (VDAB) volgens vraag naar ervaring

Bron: VDAB (Bewerking Departement WSE)

De redenen voor deze toegenomen vraag naar ervaring zijn divers. Door de vergrijzing moeten werkgevers steeds vaker op zoek naar vervangers voor werknemers die op pensioen gaan. Het vervangen van zo'n ervaren werknemers is niet altijd eenvoudig. Als er geen bedrijfsinterne oplossing is, moet er een ervaren kracht aangeworven worden. Daarnaast prefereert men in economisch moeilijke tijden soms ervaren, meteen inzetbare werknemers boven schoolverlaters, wanneer er weinig tijd en geld is om nieuwe krachten grondig op te leiden.

Door de vergrijzing nadert een recordaantal werkenden hun pensioenleeftijd. Hierdoor zal er in de komende jaren een steeds grotere nood aan vervanging zijn voor gepensioneerd personeel, en komen er wellicht nog meer vacatures. De toegenomen krapte zorgt (nog) niet voor grote aantallen vacatures die niet ingevuld raken (slechts 3% van alle vacatures), maar wel voor een steeds langere vervullingstijd. In 2011 duurde het gemiddeld 42 dagen om een vacature in te vullen, eind jaren '90 ongeveer 30 dagen.

6. De lokale realiteit

Binnen Vlaanderen bestaat er een grote variatie in lokale arbeidsmarktomstandigheden. In de eerste plaats zijn er de typisch stedelijke problematieken van jeugdwerkloosheid en lokale mismatch. In steden vinden we vooral veel (geschoolde) dienstenjobs terwijl de industriële werkgelegenheid doorgaans buiten de stad geconcentreerd is. In de bevolking is het echter omgekeerd, en wonen de geschoolde bedienden vaak in de randgemeenten terwijl de stad meer laaggeschoolde arbeiders aantrekt. Deze mismatch zorgt vooral bij de minder gegoede (en daardoor minder mobiele) stedelijke bevolking voor hoge werkloosheid, vooral bij jongeren. Hoe groter de stad, hoe groter de problematiek doorgaans is.

Daarnaast zijn er ook subregionale specificiteiten die een rol spelen op de lokale arbeidsmarkt. In de resoc's Zuid-Oost-Vlaanderen, Zuid-West-Vlaanderen en Roeselare-Tielt kennen de meeste gemeenten een erg hoge werkzaamheidsgraad en lage werkloosheidsgraad, waardoor ook de centrumsteden Roeselare en Brugge minder dan andere steden te kampen hebben met hardnekkige werkloosheid. Oostende daarentegen, kent net als de andere kustgemeenten een lage

werkzaamheid en hoge werkloosheid, omdat de sectorale variatie in de lokale economie eerder beperkt is, en de Noordzee het aantal mogelijke pendelroutes halveert.

Aan de andere kant van Vlaanderen kent de provincie Limburg een gemiddeld vrij jonge bevolking met een eerder hoge werkloosheid. Vooral Genk (de jongste centrumstad van Vlaanderen) kent een hoge werkloosheid, Hasselt – hoewel dichtbij gelegen – iets minder. Dit voorbeeld illustreert hoe een specifieke combinatie van eigenschappen vaak een heel eigen gezicht geven aan lokale arbeidsmarkten. Deze lokale diversiteit maakt dat beleidsmaatregelen in sommige regio's of gemeenten meer effect sorteren dan elders, en een lokaal arbeidsmarktbeleid naast het Vlaams beleid noodzakelijk is.

Tabel 2. Kernindicatoren Vlaamse resoc's en centrumsteden (2010)

Resoc/streek	Werkzaamheidsgraad	Werkloosheidsgraad	Jeugdwerkloosheidsgraad	Centrumstad	Werkzaamheidsgraad	Werkloosheidsgraad	Jeugdwerkloosheidsgraad
Resoc Antwerpen	67,5%	10,1%	20,2%	Antwerpen	62,4%	14,8%	26,9%
Resoc Mechelen	72,4%	6,9%	16,8%	Mechelen	70,0%	9,5%	22,4%
Resoc Turnhout	72,1%	6,8%	13,8%	Turnhout	68,6%	11,0%	19,5%
Resoc Dender-Waas	72,5%	6,3%	14,6%	Sint-Niklaas	69,6%	8,2%	17,4%
Resoc Gent	69,9%	9,2%	20,5%	Gent	67,0%	11,7%	24,4%
Resoc Meetjesland	75,5%	4,9%	11,8%	-			
Resoc Zuid-Oost-Vlaanderen	73,9%	6,5%	15,2%	Aalst	72,1%	8,4%	18,0%
Resoc Halle-Vilvoorde	72,5%	5,8%	13,9%	-			
Resoc Leuven	72,5%	5,4%	15,1%	Leuven	67,5%	7,0%	17,3%
Resoc Brugge	73,2%	5,6%	13,5%	Brugge	73,2%	6,2%	15,4%
Resoc Oostende	67,7%	8,7%	17,7%	Oostende	63,8%	11,6%	21,4%
Resoc Roeselare-Tielt	76,6%	4,5%	10,7%	Roeselare	74,6%	5,9%	13,6%
Resoc Westhoek	73,1%	5,7%	12,3%	-			
Resoc Zuid-West-Vlaanderen	73,7%	6,2%	13,4%	Kortrijk	70,9%	8,2%	16,4%
Streek Maasland	65,4%	9,3%	19,6%	-			
Streek Midden-Limburg	67,3%	9,1%	21,3%	Genk	60,8%	12,6%	26,1%
				Hasselt	70,3%	8,1%	19,8%
Streek Noord-Limburg	71,0%	6,3%	14,3%	-			
Streek West-Limburg	68,7%	7,4%	18,5%	-			
Streek Zuid-Limburg	71,5%	6,8%	16,6%	-			

Bron: Vlaamse Arbeidsrekening (Bewerking Departement WSE/Steunpunt WSE)

III. Kenmerken en uitdagingen van de Vlaamse arbeidsmarkt

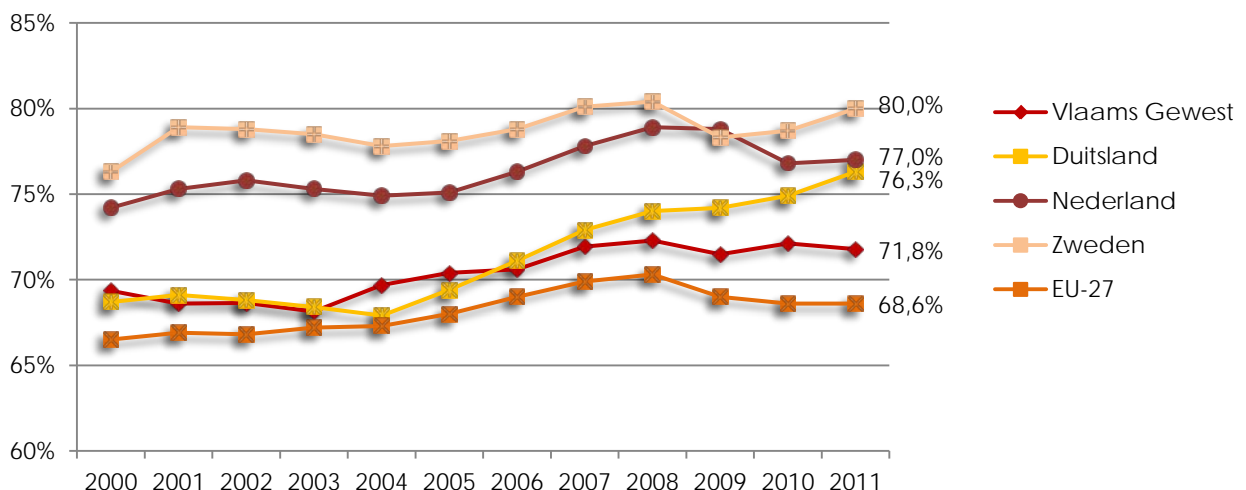
In deel II werden de 2020-doelstellingen overlopen, en bespraken we enkele ‘externe factoren’ die een invloed kunnen hebben op onze arbeidsmarkt en het al of niet bereiken van de doelstellingen. Dit zijn voornamelijk factoren waar we weinig of geen invloed op kunnen uitoefenen. In deel III overlopen we een aantal ‘interne’ kenmerken van de Vlaamse arbeidsmarkt die een invloed hebben op de performantie van de arbeidsmarkt.

1. Terugblik

Het Vlaams Gewest heeft ambitieuze doelstellingen voor haar arbeidsmarkt. Om tegen het jaar 2020 een werkzaamheidsgraad van minstens 76% te bereiken, moet meer dan 4 procentpunt winst geboekt worden ten opzichte van het niveau van 2011 (71,8%). In de voorgaande tien jaar werd slechts 3 procentpunten vooruitgang geboekt, en de vooruitzichten voor de komende jaren zijn niet zo goed. Bovendien zorgt de vergrijzing ervoor dat het gewicht van de 50-plussers – met hun lage werkzaamheidsgraad – in de bevolking groter wordt. Zij trekken de globale werkzaamheidsgraad dus naar beneden. Uit simulaties van het Steunpunt WSE, die rekening houden met dit demografische effect en gebaseerd zijn op de evolutie van de werkzaamheidsgraad in de voorbije 5 jaar, blijkt dat Vlaanderen bij ongewijzigd beleid een werkzaamheidsgraad van slechts 73,7% zou bereiken in 2020. Dat betekent er nog een marge van meer dan 2 procentpunten moet worden overbrugd door beleidsingrepen, willen we effectief de 76%-doelstelling realiseren.

Landen als Nederland en Zweden bereikten reeds 10 jaar geleden een werkzaamheidsgraad van 76%, maar boekten de voorbije tien jaar niet meer vooruitgang dan Vlaanderen (zie figuur). We houden wel gelijke tred, maar konden vooralsnog geen inhaalbeweging inzetten. Enkel Duitsland is er in het voorbije decennium in geslaagd om de sprong te maken van de middenmoot naar de top.

Grafiek 4. Werkzaamheidsgraad 20-64 jaar, Vlaanderen in Europa (2000-2011)

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK, Eurostat – LFS (Bewerking Departement WSE)

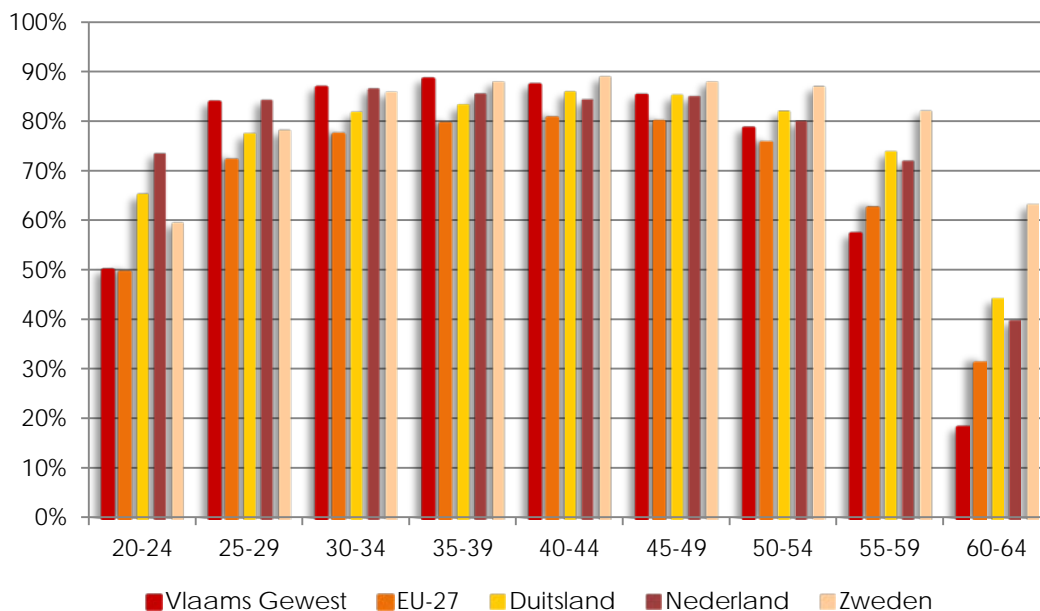
Toch mag het Vlaams Gewest best ambitieus zijn. Op een aantal vlakken presteert de Vlaamse arbeidsmarkt bij de beste van Europa. Er zijn redenen om aan te nemen dat Vlaanderen potentieel bij de Europese top kan behoren. Uit de regionale analyse in deel IV blijkt alvast dat het Vlaams Gewest

mits een verbetering van een aantal scores een forse sprong voorwaarts zou kunnen maken. Om dat te realiseren moet er verbetering gebracht worden in de zwakke plekken van de Vlaamse arbeidsmarkt.

2. Lage werkzaamheid van 50-plussers

In de analyse van de Europese regio's (zie deel IV) werd het Vlaams Gewest ondergebracht bij de 'early exit-regio's'. In de leeftijdsgroep van 25 tot 50 jaar is bijna 90% van de Vlamingen aan het werk, geen enkel Europees land doet beter. Maar eens de 50 voorbij gaat de werkzaamheidsgraad steil bergaf in Vlaanderen, en blijven we ver achter op de meeste andere landen. Het is deze lage arbeidsdeelname bij 50-plussers die de totale Vlaamse werkzaamheidsgraad naar beneden duwt. Hoewel de werkzaamheidsgraad van 50-plussers de voorbije jaren sterk is gestegen (van 40,1% in 2001 naar 53,6% in 2011) blijft de achterstand groot, vooral bij de 55- en de 60-plussers. Minder dan 20% van de Vlaamse 60-plussers is aan het werk, tegenover 40% van de Duitse, en meer dan 60% van de Zweedse zestigers!

Grafiek 5. Werkzaamheidsgraad volgens leeftijd, Vlaanderen in Europa (2011)

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK, Eurostat – LFS (Bewerking Departement WSE)

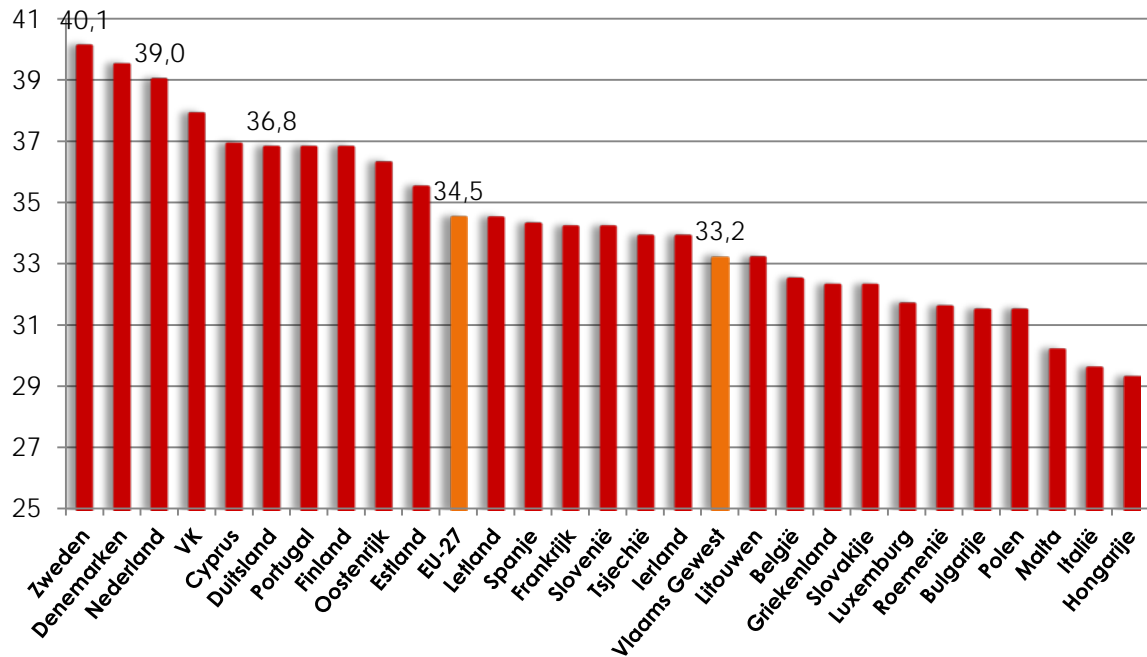
Om de Vlaamse werkzaamheidsgraad tegen 2020 op te krikken naar 76% moet in de eerste plaats werk gemaakt worden van een hogere werkzaamheid bij 55-plussers. Naast de 76%-doelstelling werd in een tweede doelstelling bepaald dat tegen 2020 een werkzaamheidsgraad van 50% moet worden gerealiseerd bij 55-plussers. De simulaties van het Steunpunt WSE tonen aan dat ook daar extra inspanningen nodig zijn, want volgens het huidige ritme zouden we op 46,1% stranden.

3. Korte loopbanen

Het vroege afhaken van oudere werknemers wordt weerspiegeld in de verwachte loopbaanduur. Op basis van het huidige gedrag op de arbeidsmarkt werd berekend dat een 18-jarige Vlaming gemiddeld 33,2 jaar actief zal zijn op onze arbeidsmarkt. Dat is een stuk minder dan landen als Duitsland, Nederland en Zweden, waar zowat 5 jaar langer gewerkt wordt.

Eén van de voornaamste redenen waarom Belgen vroeger stoppen met werken dan gemiddeld, is omdat ze daar de mogelijkheid toe krijgen. De laatste jaren zijn er op federaal en op Vlaams niveau wel stappen gezet om vervroegde uittrede moeilijker te maken. Uit de Vlaamse werkbaarheidsmonitor blijkt echter ook dat mensen met een hoger werkbaarheidsrisico sneller stoppen met werken dan anderen. Los van de institutionele omgeving kunnen er ook op de werkvloer zelf stappen gezet worden om mensen langer aan het werk te houden.

Grafiek 6. Verwachte loopbaanduur, Vlaanderen in Europa (2010)

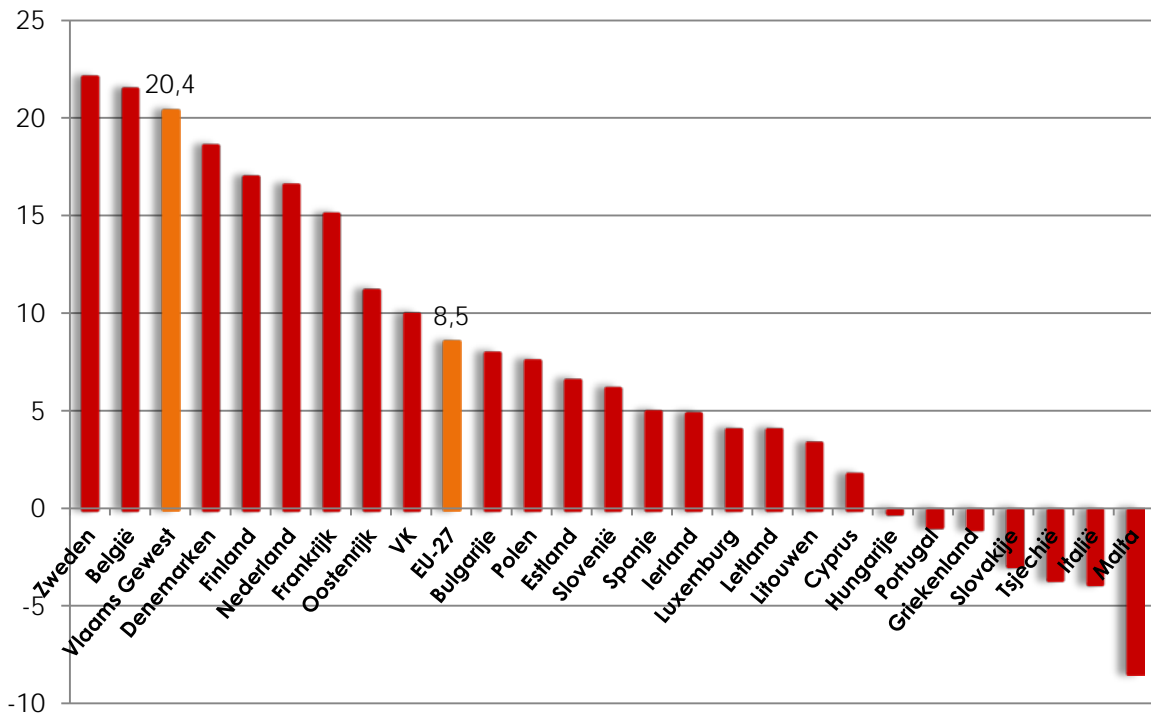
Noot: het gaat om het verwachte aantal jaren dat men beroepsactief zal zijn vanaf de leeftijd van 18 jaar. Onder 'beroepsactief' vallen zowel periodes van werk als van werkloosheid (mits beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt).

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK, Eurostat – LFS (Bewerking Departement WSE)

4. Groot verschil tussen autochtonen en allochtonen

Ook bij de werkzaamheid van de allochtone bevolking is nog veel ruimte tot verbetering. Het verschil tussen de werkzaamheidsgraad van personen die in België geboren zijn (73,4%) en personen die buiten Europa geboren zijn (53%), bedraagt niet minder dan 20,4 procentpunten. Het verschil met de gemiddelde kloof in Europa (8,5 procentpunten) is erg groot. Kijken we in grafiek 5 naar de landen die even zwak presteren, dan vinden we daar dezelfde landen die we hierboven als voorbeeld namen. De meeste landen met een hoge werkzaamheidsgraad ondervinden moeilijkheden om hun allochtone bevolking even intensief in te schakelen in hun arbeidsmarkt. Dit heeft een veelheid aan oorzaken: de structuur van de economie (weinig laaggeschoolde arbeid), de hoge mate van arbeidsbescherming (die insider-outsider-tegenstellingen in stand houdt), het migratiebeleid,...

Grafiek 7. Werkzaamheidskloof tussen allochtonen en autochtonen, Vlaanderen in Europa (2011)

Noot: Duitsland ontbreekt omdat Eurostat niet over Duitse cijfers volgens geboorteland beschikt.

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK, Eurostat – LFS (Bewerking Departement WSE)

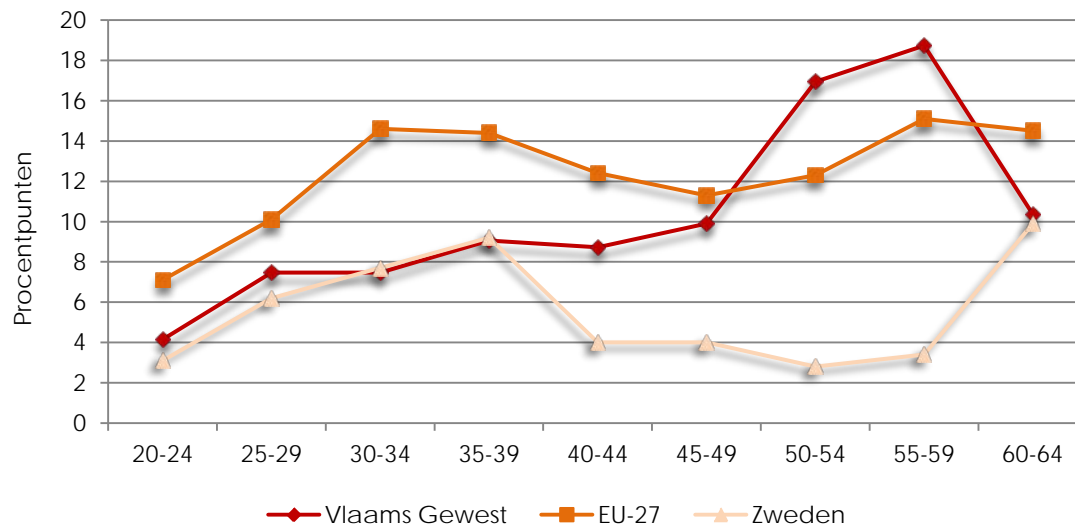
De zwakke cijfers van allochtonen, en de eveneens grote kloof tussen laag- en hoger geschoolden, tonen dat Vlaanderen een niet te negeren onderkant heeft aan haar arbeidsmarkt. De helft van de Vlaamse werkzoekenden is laaggeschoold, een kwart is allochtoon. Deze problematiek is van een heel andere aard dan de lage werkzaamheid van 55-plussers of de genderkloof, die eerder cultureel en institutioneel bepaald zijn.

5. Beperkte, maar hardnekkige genderkloof

Het verschil tussen de werkzaamheidsgraad van Vlaamse mannen en vrouwen is niet zo groot. Tenminste, niet wanneer we vergelijken met het Europees gemiddelde. Op de leeftijd van 25 tot 40 jaar, de leeftijd waarop de zorg voor kinderen vaak centraal komt te staan, is de werkzaamheidsgraad van vrouwen ongeveer 8 procentpunten lager dan die van mannen. We scoren binnen die leeftijdsgroep ongeveer gelijk met Zweden, een land met een hoge mate van gendergelijkheid. Kijken we naar het Europese gemiddelde, dan bedraagt de genderkloof op de leeftijd van 25-40 jaar daar zo'n 14 procentpunten.

In de meeste landen wordt het verschil tussen mannen en vrouwen opnieuw kleiner na de leeftijd van 40. Eens de kinderen niet langer intensieve zorg nodig hebben, gaan heel wat vrouwen opnieuw aan de slag. In de EU27 daalt de werkzaamheidskloof dan met ongeveer 3 procentpunten. In het Vlaams Gewest zien we die daling niet. Integendeel, de kloof tussen Vlaamse mannen en vrouwen wordt na de leeftijd van 40 dubbel zo breed. Vrouwen die hun baan opgeven voor hun gezin slagen er niet goed in om de band met de arbeidsmarkt te herstellen eens de kinderen groter worden.

Grafiek 8. Werkzaamheidskloof tussen mannen en vrouwen volgens leeftijd, Vlaanderen in Europa (2011)

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK, Eurostat – LFS (Bewerking Departement WSE)

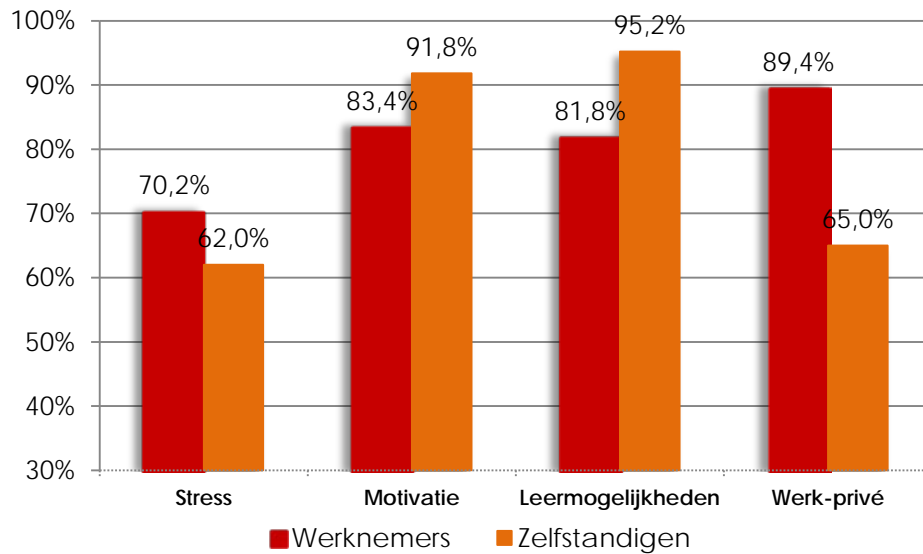
Wat de werkzaamheidskloof niet weergeeft, is het verschil tussen mannen en vrouwen op het vlak van deeltijds werken (zie verder). Vrouwen blijven nu vaker aan het werk na de geboorte van de kinderen, maar gaan vaak deeltijds werken. Vooral wanneer zij hun arbeidsprestaties sterk reduceren door bijvoorbeeld halftijds te gaan werken, betekent dit wel eens dat zij in hun carrièreontwikkeling een versnelling lager gaan trappen.

6. Werkbaarheid

In 2010 had 54,3% van de Vlaamse werknemers een werkbaar job. Bij de zelfstandigen was dat percentage iets lager, 47,8%. Zowel voor werknemers als voor zelfstandigen bleef de werkbaarheidsgraad stabiel tussen 2007 en 2010. Om de 2020-doelstellingen van respectievelijk 60% en 55% te behalen, is een stevige vooruitgang nodig.

Werkbaar werk wil in dit geval zeggen dat de job voldoende leermogelijkheden biedt, dat werk en privé in balans zijn, en dat er weinig problemen zijn met motivatie of stress. De werkbaarheidsgraad is het aandeel van de werknemers of zelfstandigen dat zegt op geen enkel van deze vier vlakken een probleem te ondervinden. In de figuur hieronder wordt voor elke werkbaarheidsindicator apart weergegeven welk aandeel van de bevroegden aangaf geen problemen te ondervinden. Hieruit blijkt hoe verschillend de werkbaarheidsproblematieken zijn voor werknemers en zelfstandigen. Bij zelfstandigen zijn er bijzonder weinig problemen met motivatie en leermogelijkheden, maar wordt de werkbaarheid vooral bedreigd door stress en de combinatie met het privé-leven. Voor werknemers zijn de vier elementen meer aan elkaar gewaagd, al is ook hier stress de belangrijkste factor.

Grafiek 9. Werkbaarheidsindicatoren bij werknemers en zelfstandigen, aandeel bevroegden die geen problemen ondervinden (2010)

Bron: SERV

Europees vergelijkende cijfers zijn zeldzaam, omdat werkbaarheid, en vooral *job quality*, concepten zijn die op verschillende manieren geïnterpreteerd worden. In de meeste vergelijkende statistieken scoort België relatief goed¹. De werkbare jobs lijken ook behoorlijk gelijk verdeeld. De Vlaamse werkbaarheid blijft vrij gelijk ongeacht geslacht, leeftijd, voltijds/deeltijds regime of ondernemingsgrootte. Enkel ongeschoolde arbeiders hebben beduidend minder werkbare jobs dan andere functies.

7. Steeds meer deeltijds werk

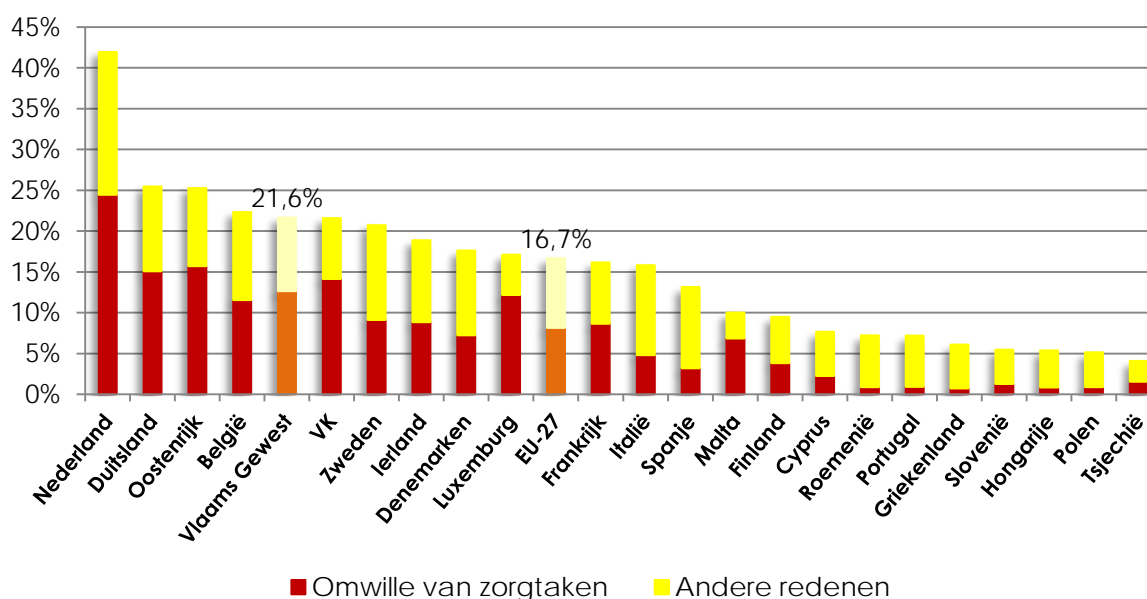
Een groeiend aantal mensen werkt deeltijds in plaats van voltijds. In 2001 werkte 19,8% van de Vlaamse werkenden tussen 25 en 49 jaar (de leeftijd waarop men kinderen heeft) deeltijds, in 2011 is dit aandeel gestegen tot 21,6%. Dit is ruim hoger dan het Europese gemiddelde (16,7%). Er doet zich evenwel geen substitutie van voltijds werk door deeltijds werk voor. Het aantal voltijds werkenden neemt nog steeds toe, maar minder snel dan het aantal deeltijds werkenden. Zowel mannen als vrouwen gaan steeds vaker deeltijds werken, en dit in vrijwel alle Europese landen. De voornaamste reden is om de combinatie met zorgtaken of andere persoonlijke of familiale verantwoordelijkheden mogelijk te maken. In het Vlaams Gewest geeft bijna 60% van alle deeltijds werkenden zorgtaken en familiale verplichtingen op als reden om deeltijds te werken, in de ganse EU-27 iets minder dan de helft. Niet minder dan 45% van de Vlaamse vrouwen werkt deeltijds, en slechts 9,5% van de mannen. De toename van het deeltijds werk doet zich in alle leeftijdscategorieën voor, maar is het sterkst bij 50-plussers.

In het vorige punt bleek dat de combinatie tussen werk en gezin één van de minst problematische werkbaarheidsaspecten is (voor werknemers). In 2004 achtte 11,8% van de bevroegde werkenden de balans tussen hun werk en privé als problematisch, en in 2010 was dit gedaald tot 10,6%. Het zijn echter vooral de deeltijds werkenden die vooruitgang hebben geboekt, en niet de voltijds

¹ Indicators of job quality in the European Union, EC - DG Internal Policies, 2009

werkenden. Bovendien zou het best kunnen dat heel wat voltijdsen een partner hebben die deeltijds werkt, en daarom weinig problemen ondervinden in het combineren van werk en privé.

Grafiek 10. Aandeel deeltijds werk, 25-49 jaar, Vlaanderen in Europa (2011)

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK, Eurostat – LFS (Bewerking Departement WSE)

Het hoge aandeel deeltijds werk in Nederland is één van de voornaamste verklaringen voor hun hoge werkzaamheidsgraad. Hoe meer deeltijds werk, hoe meer mensen je nodig hebt om hetzelfde aantal productie-uren te realiseren. Dat leidt wel tot een hogere werkzaamheidsgraad, maar niet noodzakelijk tot een sterkere economie of sociale zekerheid.

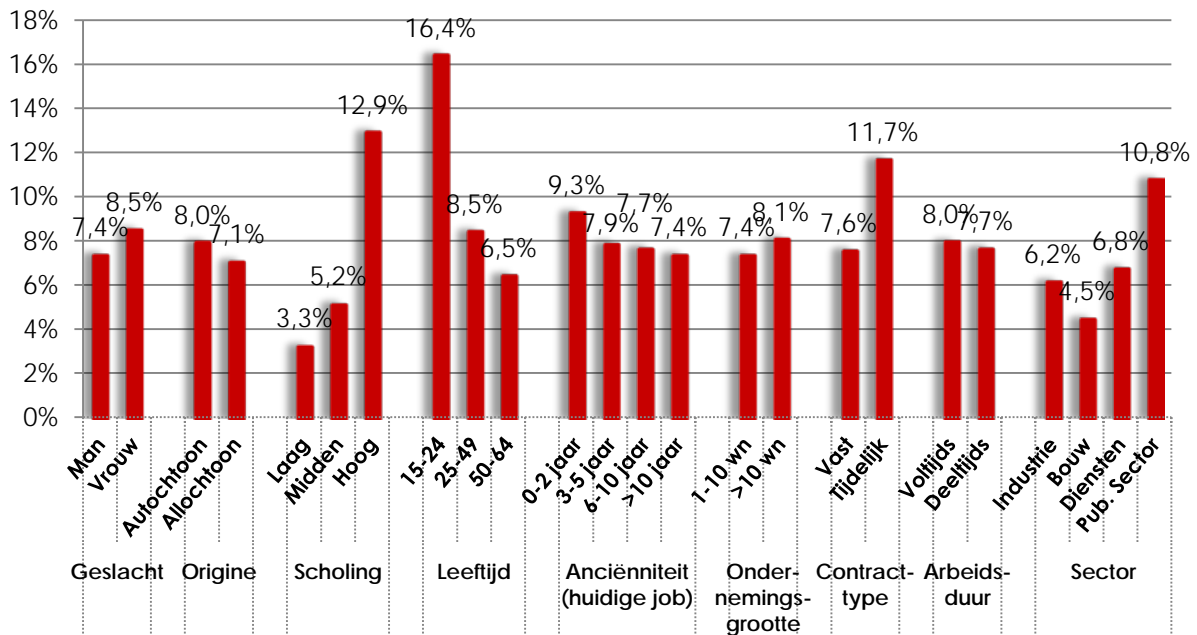
8. Deelname aan permanente vorming ondermaats

Het volgen van opleidingen wordt gezien als één van de voornaamste manieren om de productiviteit op peil te houden. De EU-doelstelling om tegen 2020 een deelname aan levenslang leren te bereiken van 15% werd door Vlaanderen overgenomen in het Pact 2020. Momenteel zit Vlaanderen daar nog een heel eind vanaf (7,5%), en er wordt weinig vooruitgang geboekt. In Europees perspectief hangt het Vlaams Gewest ergens in het midden van het peloton, maar met een ruime achterstand op de koplopers. Niet-beroepsactieven doen het minst aan levenslang leren (5,9%), werkenden wat vaker (7,9%) en werkzoekenden het vaakst (10,5%). Ter vergelijking: in de Scandinavische landen doet 25% van de werkenden aan levenslang leren.

Opleidingen voor werkenden situeren zich in de eerste plaats aan het begin van de loopbaan. Jongeren, personeel in hun eerste jaren op de job of met een tijdelijk contract – die vrijwel per definitie nieuw zijn in hun job – volgen heel wat vaker opleidingen dan ouder personeel met een vast contract. De sector waarin men werkt is ook belangrijk. In de publieke sector wordt beduidend vaker opgeleid dan in de privé-sectoren.

In de Belgische interprofessionele akkoorden werd reeds meermaals herhaald dat bedrijven ernaar moeten streven om 1,9% van hun personeelskosten aan te wenden voor opleidingen. Op basis van de sociale balansen blijkt dit streefcijfer niet behaald. In 2009 investeerden Vlaamse bedrijven 1,27% van hun personeelskost in opleidingen, het jaar voordien 1,3%.

Grafiek 11. Deelname aan opleidingen bij werkenden, 25-64 jaar, Vlaams Gewest (2011)

Noot: Enkel daar waar een onderscheid naar leeftijd wordt gemaakt, werden 15-24-jarigen opgenomen in de grafiek, elders gaat het om 25-64-jarigen.

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK (Bewerking Departement WSE)

9. Werknemers zijn weinig mobiel

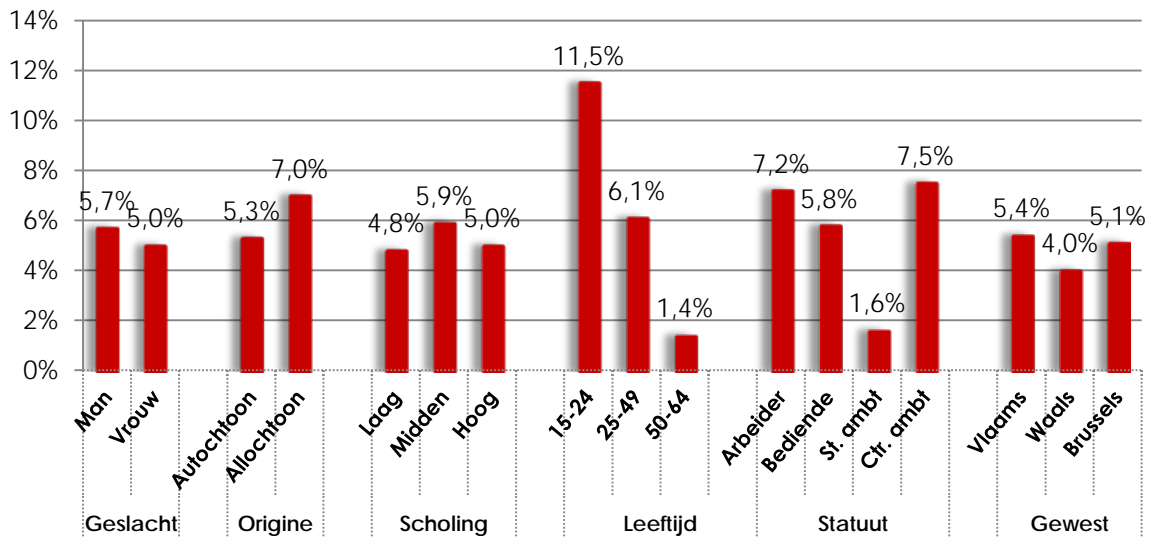
Belgische werknemers veranderen relatief weinig van werkgever. Recente cijfers ontbreken, maar uit gegevens van enkele jaren geleden bleek dat slechts 7% van de Belgen in de loop van het jaar van job veranderd was, tegenover 9% in de ganse EU en niet minder dan 23% in het Verenigd Koninkrijk². Uit OESO-cijfers blijkt bovendien dat 46% van de Belgische werknemers in 2010 al minstens 10 jaar dezelfde job uitoefende, wat ons op Italië en Portugal na het meest honkvaste personeel maakt.

Een zekere mate van jobmobiliteit wordt positief geacht omdat dit de efficiëntie van de arbeidsmarkt vergroot. Wanneer werknemers regelmatig van stoel verwisselen, komen ze sneller terecht in jobs die het best bij hen passen, waarin ze het gelukkigst zijn,... Tegelijkertijd zijn er ook meer vacatures, wat ook werkzoekenden meer kansen biedt om werk te vinden.

Volgens EAK-cijfers (die enkel voor België/Vlaanderen beschikbaar zijn) veranderde in 2010 slechts 4,9% van de Belgen van job, en 5,4% van de Vlamingen. Jongeren zijn veruit het meest jobmobiel. Zij zetten vaak hun eerste stappen op de arbeidsmarkt, en moeten de juiste job nog vinden. Bovendien werken zij ook vaker met tijdelijke contracten, waardoor ze vaker gedwongen mobiel zijn. Ook bij allochtonen speelt dit laatste een rol. Verder blijken arbeiders vaker jobmobiel dan bedienden. Het minst geneigd om van job te veranderen zijn de 50-plussers (en statutaire ambtenaren).

² Andersen et al. (2008), *Job mobility in the European Union: Optimising its social and economic benefits*.

Grafiek 12. Transitie van werk naar werk (Vlaams Gewest*,2010)

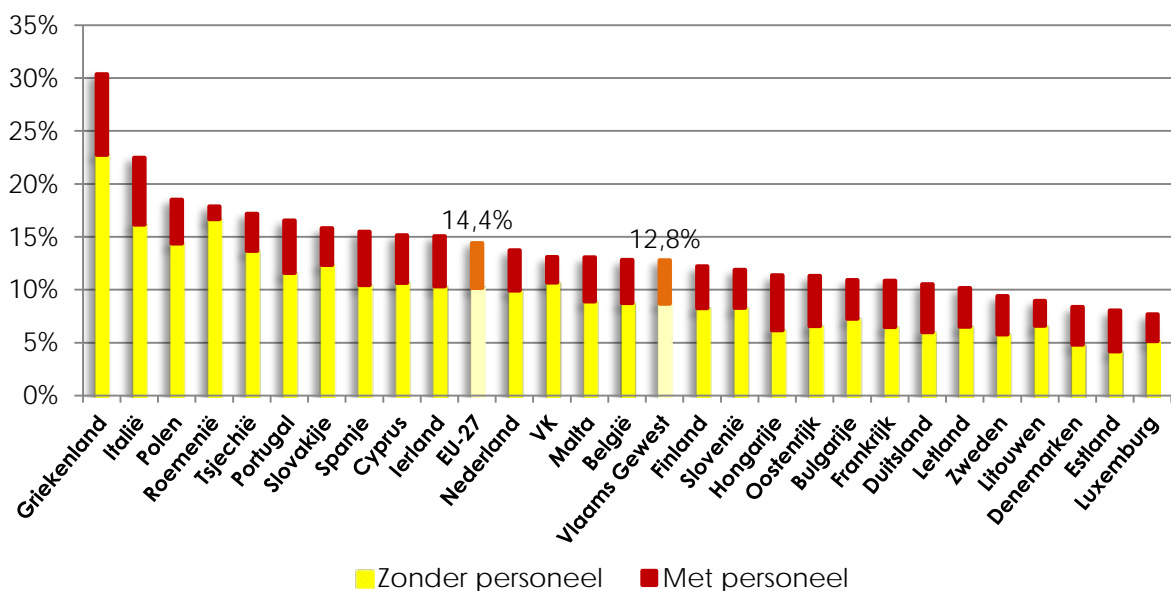
*Tenzij anders aangeduid

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK (Bewerking Departement WSE)

10. Ondernemerschap

In 2011 startten 50.407 Vlamingen een zelfstandige activiteit. Ten opzichte van 2001 (32.559 starters) is dit een forse toename van het Vlaamse ondernemerschap. In internationaal perspectief is het aandeel in de beroepsbevolking dat bezig is met het opstarten van een bedrijf echter vrij laag. Bovendien bouwen weinig starters hun bedrijf rond een innovatie. België staat op dit vlak voorlaatste in een reeks van 20 Europese landen³.

Grafiek 13. Aandeel zelfstandigen in de werkende bevolking (20-64), Vlaanderen in Europa (2011)

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK, Eurostat – LFS (Bewerking Departement WSE)

³ Lecocq et al. (2012). EFRO 2014-2020: een sterkte-zwakte analyse van Vlaanderen

Dat neemt niet weg dat Vlaanderen heel wat zelfstandigen kent. Met 12,8% zelfstandigen in de werkende bevolking blijft Vlaanderen iets achter op het Europese gemiddelde, maar dit gemiddelde wordt in belangrijke mate bepaald door landen als Griekenland, Italië, Polen en Roemenië. Daar zijn heel wat mensen zelfstandig als landbouwer, of bij gebrek aan loontrekkend werk (precaire jobs). Frankrijk en Duitsland hebben een beperkter aandeel zelfstandigen. Landen als Nederland en het Verenigd Koninkrijk hebben een iets hoger aandeel zelfstandigen, maar minder zelfstandigen met personeel (werkgevers).

11. Relatief beperkt armoederisico

In het Vlaams Gewest leefde in 2011 15,0% van de bevolking in armoede (volgens EU2020-definitie⁴). Dit is een daling ten opzichte van vijf jaar voordien, maar een lichte toename ten opzichte van 2009 en 2010 (een effect van de crisis). Hoewel dit in Europees perspectief relatief lage cijfers zijn (enkel Tsjechië, Zweden en Nederland hebben gelijkaardige cijfers), gaat het toch om 920.000 Vlamingen. Vlaanderen wil dit aantal tegen 2020 reduceren tot 650.000 personen.

In België bedroeg het armoederisico van werkzoekenden 56,5% en dat van werkenden slechts 6,1% (Vlaamse cijfers niet beschikbaar). Het hebben van een baan is de beste bescherming tegen armoede, maar het is geen garantie. Bekijken we het immers omgekeerd, dan is één op vijf armen aan het werk. Het verschil tussen een uitkering en een minimumloon is soms beperkt, vooral voor wie deeltijds werkt. Het Belgische sociale vangnet zorgt ervoor dat de armoede relatief beperkt blijft, zowel in aantal armen als in de 'diepte' van de armoede. Wie dit vangnet verlaat en (weer) aan het werk gaat, wordt hiervoor soms onvoldoende beloond (werkloosheidsval).

Grafiek 14. Armoederisico (18 en ouder); 2006-2011

Bron: Eurostat – EU-SILC (Bewerking Departement WSE)

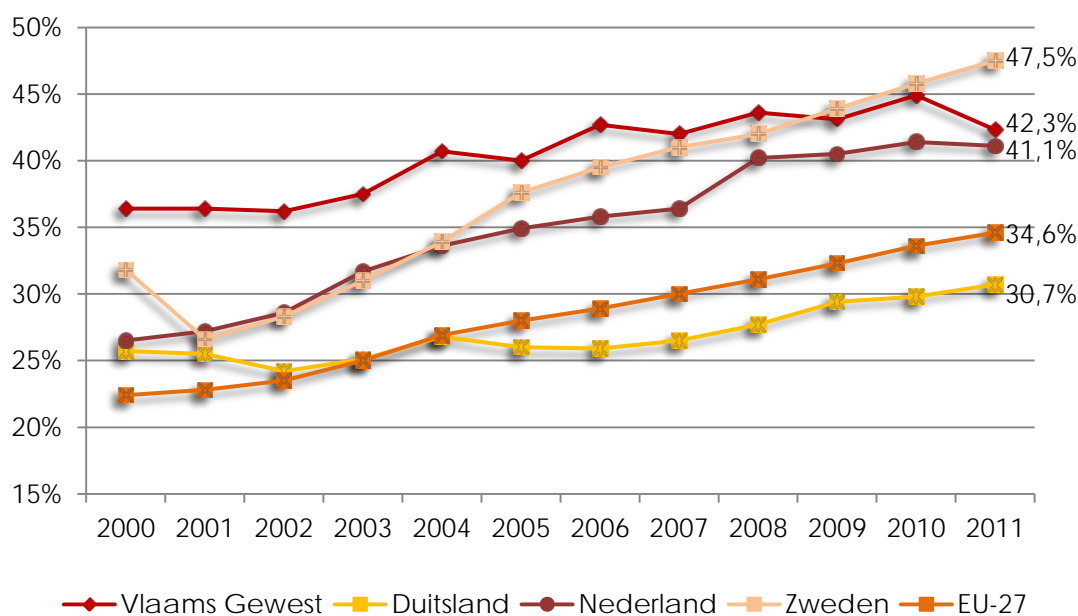
⁴ Risico op armoede of sociale exclusie: mensen met (1) een gezinsinkomen dat lager is dan 60% van het nationale mediaaninkomen (na sociale transfers), (2) ernstige materiële armoede (huur, elektriciteit, verwarming, gezonde voeding,... niet kunnen betalen), of (3) een gezin waar de volwassenen minder dan 20% van hun potentiële arbeidstijd werken.

Het Vlaams Gewest wil tegen 2020 de kinderarmoede halveren, maar de zorg voor kinderen werpt nog vaak drempels op in de weg naar beroepsactiviteit. Niet-werkende gezinnen met kinderen hebben het hoogste armoederisico, en de toename van het aantal echtscheidingen zorgt voor meer eenoudergezinnen, die ook armoedegevoelig zijn. Hoewel er in het Vlaams Gewest relatief veel kinderopvang voorhanden is (in Europees perspectief), zijn vooral plaatsen buiten de reguliere werkuren schaars. Nochtans werken mensen in preciaire, laagbetaalde arbeidssituaties net vaker onregelmatige uren en/of shiften en hebben zij meer nood aan flexibele opvang.

12. *Gevraagd: hooggeschoolden*

In onze kenniseconomie is er steeds meer vraag naar hooggeschoolde werknemers. In 2011 ontving de VDAB net geen 100.000 vacatures voor hooggeschoolden, een verdriedubbeling ten opzichte van 10 jaar geleden. Eén vacature op drie vraagt een hoger diploma. Het is om deze reden dat Vlaanderen wil dat tegen 2020 47,8% van alle 30-34-jarigen een diploma van het hoger onderwijs op zak heeft. In 2011 had 42,3% van de 30-34-jarigen een hoger diploma. Dit is een daling ten opzichte van 2010, maar dat zou een steekproefschommeling kunnen zijn. De voorbije 10 jaar is het aandeel hooggeschoolden fors toegenomen.

Grafiek 15. Aandeel hooggeschoolden (30-34) in Vlaanderen en Europa

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK, Eurostat – LFS (Bewerking Departement WSE)

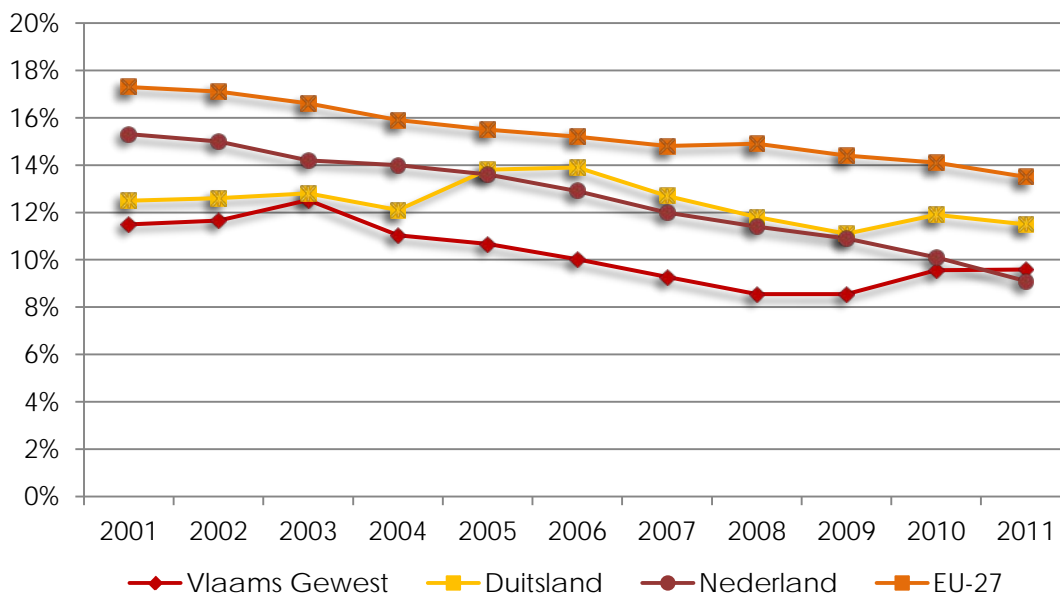
Op basis van de vooruitgang van de voorbije 10 jaar zou het behalen van de doelstelling in principe geen probleem mogen zijn. Toch valt op dat de toename van het aandeel hooggeschoolden in de rest van de Europese Unie een stuk sterker is. Zweden heeft ons al voorbij gestoken, en Nederland staat op het punt om hetzelfde te doen. In dit opzicht moet gewezen worden op het grote verschil tussen mannen en vrouwen. Van de 30-34-jarige mannen heeft slechts 35,4% een hoger diploma, tegenover 49,3% van de vrouwen.

13. *Ongekwalficeerde schoolverlaters vormen hardnekkig probleem*

Van alle Vlaamse jongeren tussen 18 en 24 jaar heeft in 2011 9,6% de schoolbanken verlaten zonder diploma van de derde graad van het middelbaar, en zonder één of andere vervolgopleiding of – training te volgen. Dit aandeel ongekwalificeerde uitstroom⁵ is in Europees perspectief vrij laag, en is ook een daling ten opzichte van 10 jaar geleden. Desondanks gaat het om zo'n 50.000 jongeren, en blijft dit aantal de laatste jaren stabiel. De grootste groep zijn jongeren die uit het beroepsonderwijs komen, maar dit dus niet afmaken. Een jaar na het verlaten van de schoolbanken is 36,5% van hen werkloos, en 9,2% deed zelfs geen enkele werkervaring op.

Dikwijls gaat het om jongeren die al geen goede ervaringen hadden op school, en door een periode van werkloosheid en vruchteloos solliciteren ontmoedigd kunnen raken. Zij lopen een reëel risico op langdurige werkloosheid, wat op zijn beurt een negatieve impact kan hebben op de verdere loopbaan (het zogenaamde 'scarring'-effect). Het is van groot belang dat deze jongeren de band met de arbeidsmarkt niet verliezen.

Grafiek 16. Vroegtijdige schoolverlaters (18-24) in Vlaanderen en Europa

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK, Eurostat – LFS (Bewerking Departement WSE)

⁵ Ongekwalificeerde uitstroom of vroegtijdig schoolverlaten wordt door de EU gedefinieerd als 'personen tussen 18 en 24 jaar die maximaal een diploma van het lager secundair onderwijs behaalden, en niet langer onderwijs of training volgen'. Wie niet langer deelneemt aan het klassieke, formele onderwijs maar daarbuiten nog wel een opleiding volgt (bij de VDAB, bv) wordt dus niet meegeteld als 'vroegtijdig schoolverlater'.

IV. Het Vlaams Gewest, één van de 95 regio's van de Europese Unie

Deze regionale analyse is een samenvatting van 'Vlaanderen houdt (af)stand in een unie met verschillende snelheden', een WSE-rapport van het Steunpunt WSE (2012).

In deze omgevingsanalyse wordt de situatie op de Vlaamse arbeidsmarkt geschetst. Om de zaken in het juiste perspectief te plaatsen vergeleken we daarbij heel wat Vlaamse cijfers met andere Europese landen of met het Europese gemiddelde. De situatie in België is een schoolvoorbeeld van hoe nationale cijfers een sterke regionale diversiteit kunnen verbergen. Daarom starten we in deel IV van deze omgevingsanalyse met een vergelijking van de Europese regio's (NUTS 1-niveau, te vergelijken met onze gewesten). We gaan op zoek naar regio's met gelijkaardige arbeidsmarktprestaties, en bekijken ook hoe de verschillende regio's de voorbije 5 jaar evolueerden⁶. Het aanbod aan regionale statistieken is beperkt, dus baseren we deze analyses op enkele kernindicatoren, de werkzaamheidsgraad en de werkloosheidsgraad.

Om het Vlaams Gewest te situeren in Europa werden de 95 Europese regio's verdeeld in 7 clusters. De regio's werden gedifferentieerd volgens de totale werkzaamheid van 20- tot 64-jarigen, vrouwen, 55-plussers, laaggeschoolden, en de werkloosheid bij jongeren. Tabel 1 geeft de gemiddelde waarden per cluster. Figuur 1 geeft een visuele weergave van de clusters. In wat volgt, worden de clusters overlopen en de voornaamste vaststellingen op een rij gezet.

1. Positie in 2011

Tabel 3. Overzicht van de clusters (stockvariabelen)* (EU-regio's)

Aantal regio's	Werkzaamheidsgraad (%)**				Werkloosheidsgraad (%)**	
	Totaal (20-64 jaar)	Vrouwen (20-64 jaar)	55-plussers (55-64 jaar)	Laaggeschoolden (25-64 jaar)	Jongeren (15-24 jaar)	
EU-27	68,6	62,3	47,4	53,8	21,4	
Vlaams Gewest	71,8	66,4	38,9	53,3	12,7	
Cluster 1	6	80,1	77,0	68,8	67,1	16,0
Cluster 2	24	75,7	70,5	57,4	57,0	12,0
Cluster 3	18	70,4	66,2	52,4	42,7	22,2
Cluster 4 (VLA)	15	69,4	63,6	39,8	55,6	18,3
Cluster 5	10	65,5	58,5	46,0	60,8	37,3
Cluster 6 (WAL,BR)	15	62,2	55,7	36,9	40,3	28,0
Cluster 7	7	54,8	44,6	38,1	47,4	46,4

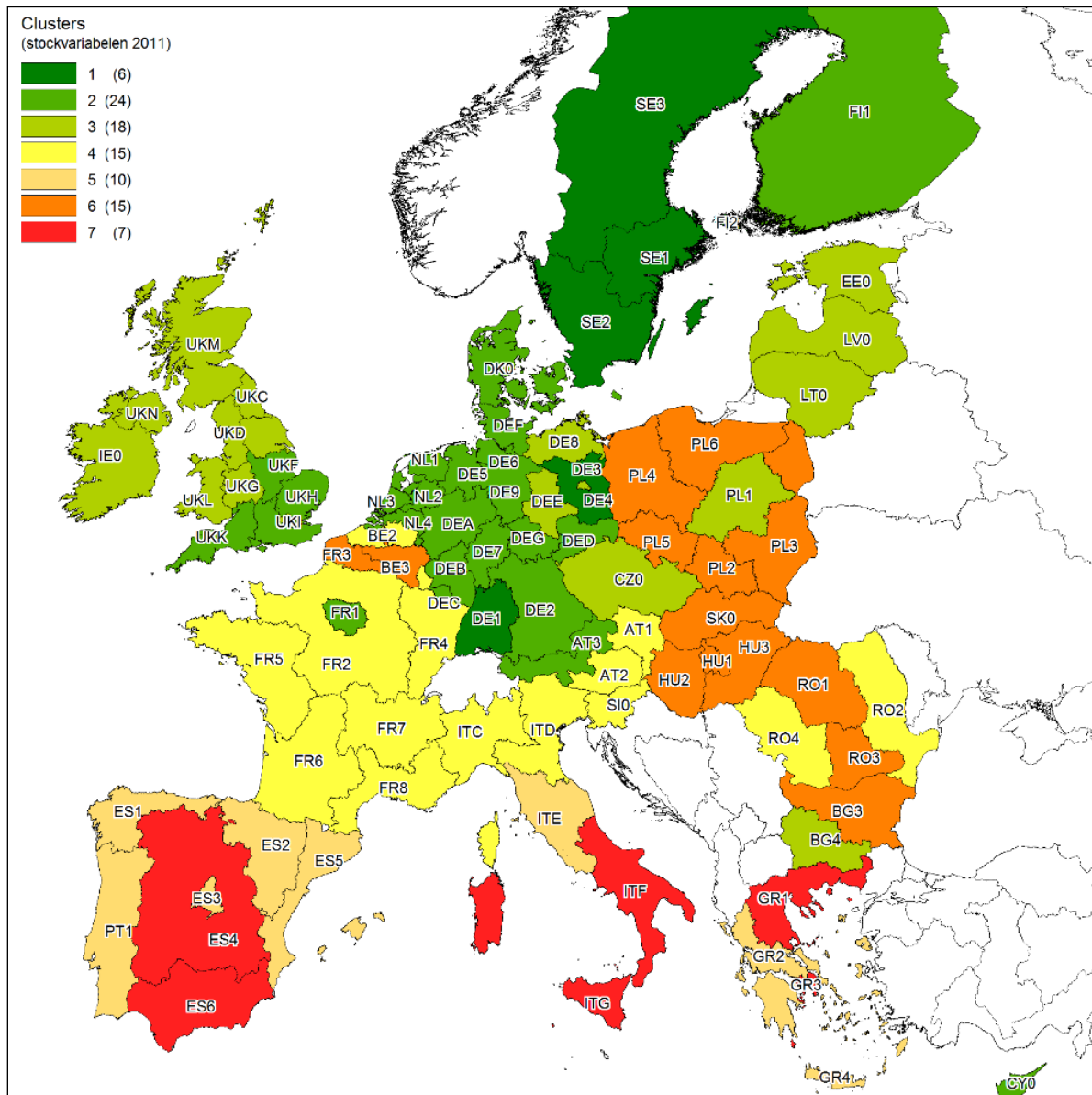
*clusteranalyse op basis van werkzaamheidsgraden en jongerenwerkloosheidsgraad in 2011 (stock), werkzaamheidsgraad laaggeschoolden in 2010 – hiërarchische methode (Ward) gevolgd door niet-hiërarchische methode.

**de werkzaamheidsgraad wordt berekend als het aandeel werkenden in de bevolking op beroepsactieve leeftijd; de werkloosheidsgraad wordt berekend als het aandeel ILO-werklozen in de beroepsbevolking.

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

⁶ De regionale analyse werd uitgevoerd door het Steunpunt WSE, en verschijnt in een uitgebreidere versie in de december-editie van het tijdschrift Over.Werk.

Figuur 1. Visuele weergave van de clusters (stockvariabelen)* - (EU-regio's)

*clusteranalyse op basis van werkzaamheidsgraden en jongerenwerkloosheidsgraad in 2011 (stock), werkzaamheidsgraad laaggeschoolden in 2010 – hiërarchische methode (Ward) gevolgd door niet-hiërarchische methode.
Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

De vierde cluster telt 15 regio's, waaronder het Vlaamse Gewest. We geven de scores van de regio's op de vijf onderscheiden indicatoren weer in volgende tabel. We voegen per regio ook het armoederisico toe. Deze *at risk of poverty rate* is niet opgenomen in de clusteranalyse. We geven deze ratio wel weer om te kunnen differentiëren binnen clusters en om aan te geven of hoge werkzaamheidsgraden ook gepaard gaan met een sterke maatschappelijke inclusie (en niet ten koste van een hoog aandeel *working poor*). Deze indicator geeft het percentage personen weer met een gestandaardiseerd huishoudinkomen lager dan 60% van het nationaal mediaan gestandaardiseerd huishoudinkomen.

Tabel 4. Cluster 4 (stockvariabelen)

	WKZ 20-64 jaar	WKZ vrouwen	WKZ 55-plus	WKZ Laagge- schoold	WLH 15-24 jaar	Armoede- risico
EU-27	68,6	62,3	47,4	53,8	21,4	16,4
Südösterreich	74,9	69,7	39,3	49,1	5,6	15,2
Ostösterreich	73,7	68,8	40,7	53,9	11,9	12,7
Vlaams Gewest	71,8	66,4	38,9	53,3	12,7	10,4
Centre-Est (FR)	70,8	65,8	43,5	57,4	20,4	12,9
Nord Est (IT)	70,6	61,5	39,3	58,8	19,7	9,6
Sud-Ouest (FR)	70,1	66,8	41,5	57,0	23,3	13,9
Luxemburg	70,1	61,9	39,3	61,3	16,8	14,5
Ouest (FR)	70,0	66,5	36,5	55,1	18,9	12,1
Est (FR)	69,9	64,7	41,7	53,3	20,7	12,7
Nord Ovest (IT)	68,7	59,4	37,2	57,9	22,2	11,1
Bassin Parisien (FR)	68,4	64,0	38,6	55,6	23,1	13,3
Slovenië	68,4	64,8	31,2	51,1	15,7	12,7
Méditerrané (FR)	65,7	60,2	40,1	51,9	24,9	17,9
Macroregiunea patru (RO)	63,9	56,1	42,7	58,0	19,7	24,6
Macroregiunea doi (RO)	63,8	56,8	47,2	60,8	18,9	28,1

Bron: Eurostat LFS/SILC (Bewerking Steunpunt WSE)

De regio's in deze cluster laten, op de Oostenrijkse regio's na, een eerder bescheiden werkzaamheid rond 70% optekenen. Kenmerkend is echter vooral de lage werkzaamheid bij de 55-plussers, met overwegend scores rond 40%. De werkzaamheid van laaggeschoolden is in Europees perspectief heel gemiddeld, de jeugdwerkloosheid aan de hoge kant maar minder problematisch dan in de derde cluster. De armoederisico's zijn beter dan het Europese gemiddelde.

Het gaat hier om regionale arbeidsmarkten die in een Europees perspectief zouden kunnen aanpakken bij cluster 2 op voorwaarde dat de werkzaamheid bij de 55-plussers verbetert. Dit geldt dan vooral voor de twee Oostenrijkse regio's die op alle andere indicatoren behoorlijke scores laten optekenen, en tevens voor het Vlaamse Gewest dat ook duidelijk aan de 'bovenkant' van de rangschikking zit in deze cluster en onder voorwaarde van een actief eindeloopbaanbeleid (hopelijk zonder verdringingseffecten ten aanzien van andere groepen) de sprong zou kunnen maken.

Verder telt deze cluster vooral veel Franse regio's, niet verwonderlijk gezien Frankrijk ten aanzien van de 50-plussers een met België vergelijkbaar beleid heeft gevoerd en ook zonder meer als een typevoorbeeld van *early exit culture* gezien kan worden. De Franse regio's zijn op alle indicatoren heel vergelijkbaar met Vlaanderen, op de hoge en stijgende jeugdwerkloosheid na.

2. Evolutie tussen 2006 en 2011

De tweede clusteranalyse groepeert landen op basis van twee sets van criteria: enerzijds de situatie anno 2011, anderzijds de evolutie in de periode 2006-2011. Deze analyse geeft een interessante aanvulling, gezien ze ook in kaart brengt welke impact de crisis heeft gehad en vooral hoe verschillend de effecten zijn op werkzaamheid en (jeugd)werkloosheid. De Europese regio's worden hier in vijf clusters opgedeeld. De clusters zijn gerangschikt naar hun evolutie in globale

werkzaamheid sedert 2006. Tabel 4 geeft de gemiddelde waarden per cluster. Figuur 2 geeft een visuele weergave van de clusters.

Tabel 5. Overzicht van de clusters (stock- en flowvariabelen)* (EU-regio's; evolutie 2006-2011)

	Aantal regio's	Werkzaamheidsgraad (%) **								Werkloosheidsgraad (%) **	
		Totaal (15-64 jaar)		Vrouwen (15-64 jaar)		55-plus (55-64 jaar)		Laag-geschoolden (25-64 jaar)		Jongeren (15-24 jaar)	
		'11 (%)	'06-'11 (ppn)	'11 (%)	'06-'11 (ppn)	'11 (%)	'06-'11 (ppn)	'10 (%)	'05-'10 (ppn)	'11 (%)	'06-'11 (ppn)
EU-27	95	68,6	-0,4	62,3	1,0	47,4	4,1	53,8	-2,0	21,4	4,0
Vlaams Gewest		71,8	1,2	66,4	3,0	38,9	7,5	53,3	1,1	12,7	0,2
Cluster 1	23	76,1	+4,1	71,4	+4,7	57,3	+10,3	56,1	+4,5	9,1	-3,9
Cluster 2 (BR, WAL)	15	60,1	+0,6	52,6	+1,7	36,6	+5,1	39,1	+0,1	30,1	+1,4
Cluster 3 (VLA)	23	68,5	-0,5	62,6	+0,2	41,8	+3,3	54,0	-0,8	20,9	+2,8
Cluster 4	19	74,2	-1,6	69,7	-0,4	58,8	+0,2	51,7	-5,1	21,6	+7,1
Cluster 5	15	62,6	-6,0	55,7	-0,8	44,4	-0,5	54,4	-4,9	41,3	+23,5

*clusteranalyse op basis van werkzaamheidsgraden en jongerenwerkloosheidsgraad in 2011 (stock) en de evolutie hierin over de periode 2006-2011 – hiërarchische methode (Ward) gevolgd door niet-hiërarchische methode

*Zie Annex voor informatie over bijstellingen en correcties op de cijfers

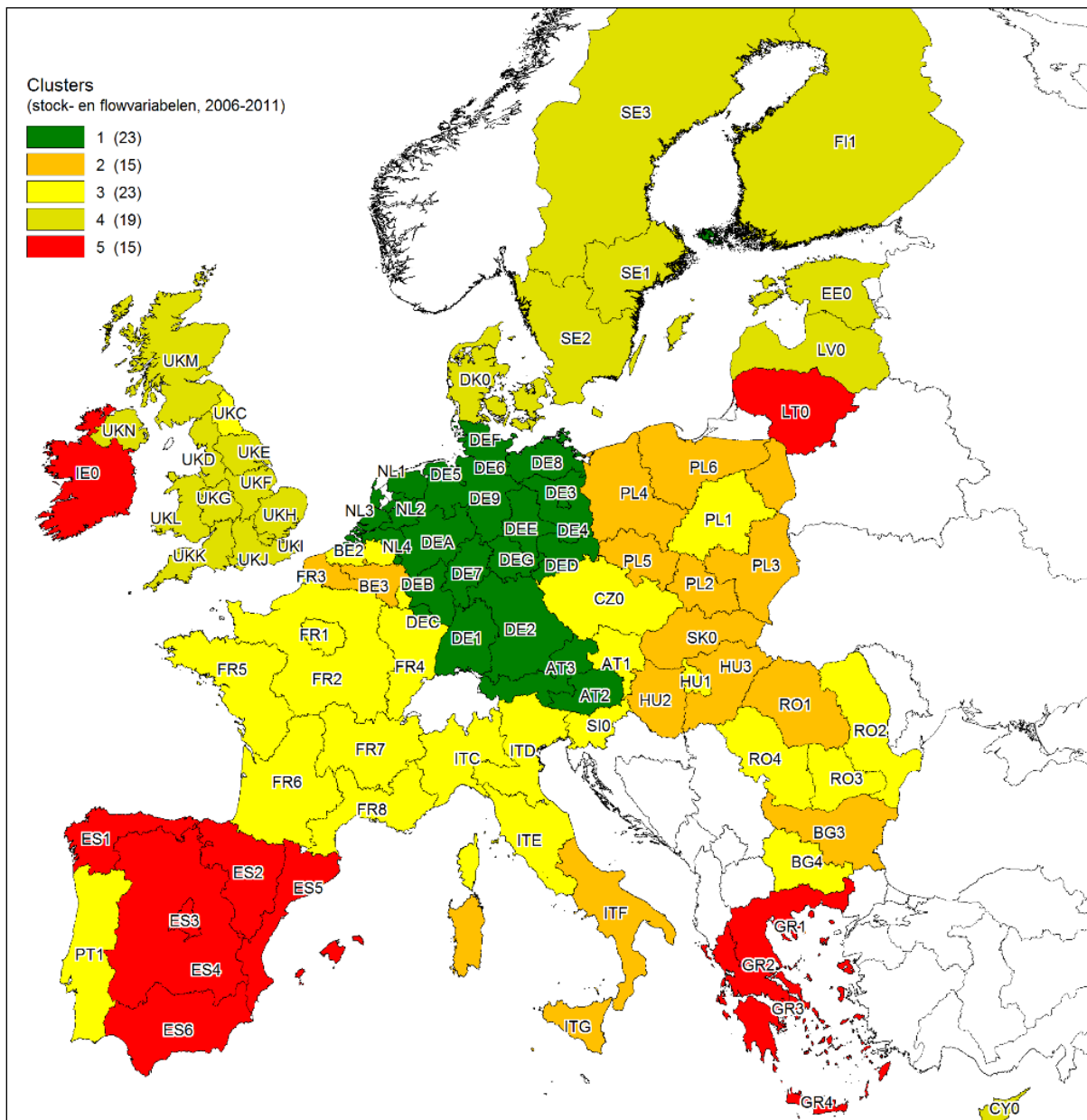
**de werkzaamheidsgraad wordt berekend als het aandeel werkenden in de bevolking op beroepsactieve leeftijd; de werkloosheidsgraad wordt berekend als het aandeel ILO-werklozen in de beroepsbevolking.

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Cluster 1 groepeert de regio's die een relatief sterke vooruitgang in werkzaamheid hebben laten optekenen, ondanks barre tijden in de internationale handel en economie. De 'boost' in werkzaamheid steunt met name op een heel wezenlijke vooruitgang in werkzaamheid bij de 55-plussers (gemiddeld +10,3 ppn). Meest opmerkelijk is dat deze regio's gemiddeld ook een significante daling in jeugdwerkloosheid gekend hebben (-3,9 ppn).

Cluster 2 groepeert regio's die een lage werkzaamheid kennen in 2011, maar in vergelijking met 2006 wat vooruitgegaan zijn of hun verlies beperkt gehouden hebben. In deze cluster vinden we onder meer het Waals en het Brussels Gewest terug. Het patroon van Brussel en Wallonië is enigszins typerend, met erg matige scores, relatieve status quo en enkel substantiële winst op het aandeel werkzame 55-plussers. Typerend voor elk van deze regio's is de hoge jeugdwerkloosheid.

Figuur 2. Visuele weergave van de clusters (stock- en flowvariabelen)* - (EU-regio's; evolutie 2006-2011)

*clusteranalyse op basis van werkzaamheidsgraden en jongerenwerkloosheidsgraad in 2011 (stock) en de evolutie hierin over de periode 2006-2011 – hiërarchische methode (Ward) gevolgd door niet-hiërarchische methode
Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

De regio's uit cluster 3, waaronder het Vlaams Gewest, laten globaal weinig verschuivingen optekenen. Het zijn regio's die wat ter plaatse trappelen; of positiever uitgedrukt, die ondanks de terugval in de globale economie in het zadel blijven. De werkzaamheid schommelt globaal rond 70% en de vooruitgang of achteruitgang ten opzichte van 2006 is relatief beperkt.

Tabel 6. Cluster 3 (stock- en flowvariabelen)

	WKZ Totaal (15-64 jaar)		WKZ Vrouwen (15-64 jaar)		WKZ 55-plus (55-64 jaar)		WKZ Laag- geschoolden (25-64 jaar)		WLH Jongeren (15-24 jaar)	
	'11 (%)	06-11 (ppn)	'11 (%)	06-11 (ppn)	'11 (%)	06-11 (ppn)	'10 (%)	05-10 (ppn)	'11 (%)	06-11 (ppn)
Centralny (PL)	69,2	5,8	62,8	5,1	41,9	10,5	43,0	2,2	23,0	-4,3
Méditerrané (FR)	65,7	2,9	60,2	2,8	40,1	5,3	51,9	-1,7	24,9	-2,1
Ostösterreich	73,7	1,7	68,8	2,8	40,7	5,8	53,9	0,7	11,9	-0,8
Vlaams Gewest	71,8	1,2	66,4	3,0	38,9	7,5	53,3	1,1	12,7	0,2
Luxemburg	70,1	1,0	61,9	2,5	39,3	6,1	61,3	0,4	16,8	0,6
Est (FR)	69,9	0,4	64,7	-0,2	41,7	6,9	53,3	-5,3	20,7	-0,4
Île de France	71,5	0,0	67,3	0,2	51,3	4,1	61,1	-1,6	19,2	-0,9
Nord Est (IT)	70,6	-0,2	61,5	1,1	39,3	7,4	58,8	-0,2	19,7	8,7
Tsjechië	70,9	-0,3	61,7	-0,1	47,6	2,4	43,2	2,0	18,0	0,5
Sud-Ouest (FR)	70,1	-0,4	66,8	2,6	41,5	3,9	57,0	-1,9	23,3	5,7
Centre-Est (FR)	70,8	-0,6	65,8	0,2	43,5	3,9	57,4	-1,4	20,4	1,3
Macroregiunea doi (RO)	63,8	-0,6	56,8	-2,6	47,2	-0,4	60,8	0,4	18,9	-2,1
Ouest (FR)	70,0	-0,7	66,5	0,6	36,5	1,1	55,1	-3,8	18,9	0,4
Nord Ovest (IT)	68,7	-0,7	59,4	0,2	37,2	7,0	57,9	0,4	22,2	8,8
Centro (IT)	65,3	-0,7	55,2	0,6	41,1	6,0	56,1	1,0	28,9	9,4
Yugozapadna ... (BG)	67,1	-0,8	65,1	1,0	47,0	4,5	47,0	2,4	22,2	6,4
Macroregiunea patru (RO)	63,9	-1,6	56,1	-2,4	42,7	-2,3	58,0	1,3	19,7	-0,2
Bassin Parisien	68,4	-1,8	64,0	-0,8	38,6	2,3	55,6	-4,2	23,1	0,4
North East (UK)	68,7	-2,4	64,0	-2,0	48,8	0,9	41,2	-4,3	21,7	6,7
Közép-Magyarország (HU)	64,8	-2,9	58,6	-2,4	41,2	0,8	44,7	-1,1	20,1	6,0
Slovenië	68,4	-3,1	64,8	-1,7	31,2	-1,4	51,1	-5,0	15,7	1,8
Continente (PT)	69,2	-3,5	64,9	-1,7	47,9	-2,3	68,2	-3,4	29,8	13,2
Macroregiunea trei (RO)	63,3	-3,5	55,7	-3,6	35,2	-3,8	52,1	2,7	29,3	5,6

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Achter deze globale vaststelling gaan wel grote verschillen schuil. Zo is het Vlaams Gewest, samen met Luxemburg, Île de France en Oost-Oostenrijk, een typisch voorbeeld van een regio die weinig verschuiving laat optekenen in werkzaamheid en werkloosheid, op een betekenisvolle vooruitgang in de werkzaamheid bij 55-plussers na. De Noord-Italiaanse regio's daarentegen blijven ter plaatse trappelen, maar achter die ogenschijnlijke stabiliteit gaat een grote verschuiving plaats met enerzijds een significante stijging in de werkzaamheid van 55-plussers en anderzijds een problematische vooruitgang in jeugdwerkloosheid.

De regio's uit cluster 4 laten een relatief hoge werkzaamheid optekenen in 2011, maar hebben de grootste moeite om hun positie te handhaven. Deze regio's kenden allemaal al een erg hoge

werkzaamheid bij 55-plussers anno 2006, en tonen dan ook op deze indicator weinig vooruitgang en vaak ook lichte achteruitgang. Heel wat van deze regio's zien, ondanks globaal goede scores, de werkzaamheid bij laaggeschoolden sterk dalen en de werkloosheid bij jongeren behoorlijk toenemen. Het is dus de 'onderkant' van hun arbeidsmarkt die de prijs van economische onzekerheid betaalt.

De regio's uit cluster 5 krijgen de zwaarste klappen. De terugval in globale werkzaamheid is soms spectaculair te noemen. Zo betekent de -10,8 ppn voor de Canarische eilanden een verlies van 16,4% in werkzaamheidsgraad in amper 5 jaar tijd. Ierland heeft met een achteruitgang van -9,3 ppn ongeveer 12,7% van zijn werkgelegenheid verloren. Ook de Spaanse en Griekse regio's lijken in vrije val.

3. Conclusie

De clusteroefening op de Europese regio's blijft een nuttige oefening. Ze brengt op een heldere manier de grote verschillen in dynamiek op de Europese arbeidsmarkten in beeld. Die verschillen zijn onder invloed van de economische crisisjaren behoorlijk toegenomen. Europa is een unie met vele verschillende snelheden. Dit blijkt vooral uit de dynamische analyse. Duitsland en Oostenrijk zagen hun werkzaamheidsscores verder stijgen. Maar heel wat andere regio's zijn in vrije val. Ze situeren zich zowel in het Zuiden, het Oosten als het Noorden (Ierland). Andere landen en regio's lijken stilaan te barsten onder de aanhoudende druk. Dat wordt duidelijk in het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk.

Bekeken vanuit een dynamisch perspectief staat Duitsland op eenzame hoogte. Alle Duitse regio's delen hier in de opmerkelijke vooruitgang in globale werkzaamheid. De wijze waarop dit gerealiseerd is, staat ook bloot aan kritiek. Duitsland heeft inderdaad een stijging gekend in het aandeel *working poor*. Kijken we naar de armoederisicograad, maar dan enkel toegepast op de werkenden, dan zien we een stijging van 4,8% in 2005 naar 7,1% in 2010. In procentpunten uitgedrukt gaat het om de sterkste stijging in de Europese Unie. In absoluut niveau zijn sommige andere West-Europese en Scandinavische landen echter niet ver verwijderd. Denemarken komt op 6,5%, Zweden op 6,6%, het Verenigd Koninkrijk op 6,7%. Zwitserland piekt overigens op 7,5%, Luxemburg zelfs op 10,6% (cijfers 2010, bron EU-SILC).

Hoe brengt Vlaanderen het er vanaf? Het Vlaams Gewest is er in de voorbije jaren niet in geslaagd om de kloof met de Europese topregio's substantieel te verkleinen. Afgemeten aan de algemene werkzaamheidsgraad, moet Vlaanderen heel wat regio's laten voorgaan. Vlaanderen vormt een cluster met hoofdzakelijk Franse en Noord-Italiaanse regio's, maar scoort binnen die groep wel relatief goed. Positief is dat onze arbeidsmarkt tot hiertoe de crisis behoorlijk heeft doorstaan. Uit de dynamische analyse leren we dat Vlaanderen bij de regio's hoort die in het zadel blijven. Kijken we enkel naar de totale werkzaamheidsgraad, dan is het Vlaams Gewest tussen 2006 en 2011 van de 48ste naar de 36ste plaats gestegen. Vooral afgemeten aan het relatief lage armoederisico en de in Europees vergelijkend perspectief lage jeugdwerkloosheid is de indeling in cluster 4 eigenlijk een onderwaardering.

Het pijnpunt blijft echter de lage werkzaamheid bij 55-plus. Immers, kijken we enkel naar de 25-49-jarigen, dan haalt Vlaanderen een niveau dat vergelijkbaar is met dat van de top in Europa. De Vlaamse score bij de 55-plussers blijft ver achter bij de 50%-norm vooropgesteld in de 2020-doelstellingen. Gezien het toenemend kwantitatief belang van de 50- en 55-plussers in de bevolking

op arbeidsleeftijd, blijft een substantiële opwaardering van de algemene werkzaamheidsgraad in deze leeftijdsklasse de eerste prioriteit in het streven naar een sterker economisch draagvlak en minder 'afhankelijken'. In moeilijke economische tijden komt hier de uitdaging bij om de stijging in werkzaamheid bij 55-plussers zo te realiseren dat ze niet ten koste gaat van een stijgende jeugdwerkloosheid.